

Tisdagen den 9 december

Kl. 19.30

*Kommunal rösträtt
för invandrare***§ 1 Kommunal rösträtt för invandrare**

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:25 med anledning av propositionen 1975/76:23 om kommunal rösträtt för invandrare jämte motioner.

I propositionen 1975/76:23 (kommundepartementet) hade föreslagits att riksdagen skulle

dels anta fem i propositionen framlagda lagförslag, nämligen

1. lag om ändring i kommunallagen (1953:753),
2. lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm,
3. lag om ändring i lagen (1961:436) om församlingsstyrelse,
4. lag om ändring i vallagen (1972:620) samt
5. lag om ändring i utlänningslagen (1954:193),

dels till Information om kommunal rösträtt och valbarhet för invandrare under fjortonde huvudtiteln på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 anvisa ett reservationsanslag av 4 245 000 kronor,

dels till Bidrag till studiecirkel i samhällsorientering för invandrare under fjortonde huvudtiteln på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 anvisa ett förslagsanslag av 1 500 000 kronor,

dels ock godkänna de grunder som förordats i propositionen angående bestridande av kostnader för ifrågavarande ändamål under andra huvudtiteln.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”Rösträtt och valbarhet i allmänna val i Sverige tillkommer f. n. utslutande landets egna medborgare.

I propositionen föreslås att i Sverige bosatta utlänningar får rösträtt vid val av kommunfullmäktige, landsting och kyrkofullmäktige samt vid prästval. Som särskild förutsättning för utlännings rösträtt skall enligt förslaget gälla att vederbörande har varit kyrkobokförd i Sverige den 1 november de tre åren närmast före valåret. Detta innebär i praktiken att det stora flertalet av de utlänningar som får rösträtt har bott i Sverige oavbrutet minst ca tre år närmast före valet.

Med rösträtten skall enligt förslaget också följa valbarhet till kommunala förtroendeuppdrag.

De föreslagna lagändringarna avses träda i kraft den 1 januari 1976 och de nya bestämmelserna kommer alltså att kunna tillämpas första gången vid 1976 års val.”

Nr 39

Tisdagen den
9 december 1975

Kommunal rösträtt för invandrare

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1975/76:131 av herr Lindahl i Hamburgsund (fp), vari hemställts att viss tids bosättning i Sverige inte skulle utgöra villkor för invandrades rösträtt vid kyrkofullmäktigeval, till följd varav framlades förslag till ändrad lydelse av lagen (1961:436) om församlingsstyrelse, och

1975/76:133 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att kravet på viss tids kyrkobokföring i Sverige för rösträtt till samtliga kommunala val skulle avse två år,

att förslaget om ändring i 70 § första stycket utlänningslagen skulle avslås,

att riksdagen uttalade sig för principen om en lika fördelning av statsstödet för informationsändamål förmedlade genom studieförbunden samt

att riksdagen hos regeringen skulle anhålla att frågan om rösträtt för invandrare vid val till riksdagen skyndsamt utreddes och att förslag om sådan rösträtt förelades riksdagen.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

1. avslå motionen 1975/76:131,
2. avslå motionen 1975/76:133,
3. med anledning av propositionen 1975/76:23 ge regeringen till känna vad utskottet anfört om behovet av kontroll av datum för kyrkobokföring,
4. med bifall till propositionen 1975/76:23
dels anta propositionens lagförslag,

dels till Information om kommunal rösträtt och valbarhet för invandrare under fjortonde huvudtiteln på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 anvisa ett reservationsanslag av 4 245 000 kr.,

dels till Bidrag till studiecirkel i samhällsorientering för invandrare under fjortonde huvudtiteln på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 anvisa ett förslagsanslag av 1 500 000 kr.,

dels godkänna de grunder som förordats i propositionen angående bestridande av kostnader för ifrågavarande ändamål under andra huvudtiteln.

Reservationer hade avgivits

1. av herr Berndtson (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen skulle

1. avslå motionen 1975/76:131,
2. med anledning av propositionen 1975/76:23 ge regeringen till känna vad reservanten anfört om behovet av kontroll av datum för kyrkobokföringen,

3. med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:133, såvitt gällde tvåårig kvalifikationstid för rösträtt, anta av reservanten framlagda lagförslag,

4. med bifall till motionen 1975/76:133, såvitt gällde utlännings valbarhet till kommunala förtroendeuppdrag, avslå propositionens förslag till ändring i utlänningslagen (1954:193),

5. till Information om kommunal rösträtt och valbarhet för invandrare under fjortonde huvudtiteln på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 anvisa ett reservationsanslag av 4 245 000 kr.,

6. till Bidrag till studiecirklar i samhällsorientering för invandrare under fjortonde huvudtiteln på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 anvisa ett förslagsanslag av 1 500 000 kr.,

7. ge regeringen till känna vad reservanten anfört om fördelning av statsbidrag till studieförbunden samt

8. hos regeringen hemställa om skyndsamt utredning rörande invand-
rares rösträtt vid riksdagsval.

2. av herr Molin (fp) som beträffande invandras rösträtt vid kyrkfullmäktigeval ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen skulle med bifall till motionen 1975/76:131 och med avslag på propositionen i motsvarande del anta av reservanten framlagt förslag till ändrad lydelse av 9 § lagen (1961:436) om församlingsstyrelse.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Det är en principiellt mycket viktig sak som vi nu står i begrepp att fatta beslut om i dag, nämligen frågan om huruvida andra än svenska medborgare skall ha rätt att delta i allmänna val i Sverige.

Det finns många goda skäl för att låta invandrarna få rösträtt här i landet. De har samma skyldigheter som svenska medborgare utom i fråga om att delta i det militära försvaret och civilförsvaret. De berörs lika mycket som andra medborgare av beslut som fattas av kommunala församlingar. Det är också mycket glädjande att vi har kunnat uppnå en så stor enighet i denna fråga både i den utredning som föregick propositionsskrivandet och i utskottet. Det visar en vilja hos partierna att försöka utveckla demokratin genom att låta fler människor vara med och besluta för att kunna påverka sin egen omgivning.

Vi har dock inte tyckt att det har räckt med förslagen att bara avkorta kvalifikationstiden för medborgarskap. Det är ju så, att många utländska medborgare vill behålla sitt ursprungliga medborgarskap – man kanske tänker sig att någon gång i en framtid kunna flytta tillbaka. Av sentimentala skäl eller av vilka andra skäl det än kan vara tycker jag det är legitimt för dem att få behålla sitt gamla medborgarskap, om de så önskar, men de skall även ha rättigheten att kunna påverka det lokala samhället.

Jag behöver väl inte orda så mycket mer om den stora principfrågan, eftersom vi, som jag sade, är i princip eniga. Skillnaderna i uppfattning är inte stora; det rör sig bara om detaljer. För vår del i folkpartiet har vi en reservation på bara en detalj, nämligen om val till den kyrkliga kommunen, där rösträttsutredningen har föreslagit att det inte skulle

vara fråga om någon kvalifikationstid, utan att frågan om medlemskap i kyrkan skulle vara avgörande. Här har regeringen och utskottsmajoriteten intagit en annan ståndpunkt: man anser att samma kvalifikationstid skall gälla för kyrkliga val som för andra val.

1970 års kyrkomöte ansåg att den riktiga princip som redan finns inarbetad i religionsfrihetslagen, nämligen att ett medlemskap i svenska kyrkan ej är avhängigt av det nationella medborgarskapet, fullföljes på ett konsekvent sätt om utländsk medlem av svenska kyrkan tillerkännes en mot skyldigheten att betala församlingskatt svarande rösträtt vid kyrkliga val. Ett enhälligt kyrkomöte godtog detta utan debatt. Regeringen lämnade saken utan åtgärd.

Inför rösträttsutredningens förslag har ett antal remissinstanser yttrat sig om denna punkt. Ärkebiskopen anför tveksamhet på en del punkter men menar att medlemskapet i trossamfundet svenska kyrkan ur kyrklig synpunkt bör väga tyngst.

Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund är litet tveksamt men kommer fram till att man nog kan acceptera utredningens ståndpunkt att det inte skall vara fråga om någon kvalifikationstid.

Domkapitlet i Lund hyser inte någon som helst tvekan utan ansluter sig definitivt till utredningens ståndpunkt och tycker att om inte någon kvalifikationstid krävs av prästerna, som har huvudansvaret för det mesta av församlingens verksamhet, synes något sådant krav inte heller böra ställas på lekmännens aktiva engagemang i kyrkan; man har nämligen konstaterat att prästerna inte behöver någon kvalifikationstid. Domkapitlet framhåller också att man särskilt i kretsar som slår vakt om kyrkans breda folkliga förankring hittills har värt sig mot varje tanke på att ställa upp särskilda kvalifikationskrav utöver medlemskapet i kyrkan för att någon skall få utöva beslutanderätt i de kyrkliga organen.

Domkapitlet i Göteborg anser det vara ett rättvisekrav att medlemskap i svenska kyrkan innebär ett fullt medlemskap utan någon inskränkning. Ett antal andra remissinstanser ansluter sig till den ståndpunkten, nämligen domkapitlen i Strängnäs och Västerås, Örebro, Köpings, Göteborgs och Halmstads kyrkliga samfälligheter samt Nödinge, Jukkasjärvi och Örnässets församlingar.

Jag behöver inte sticka under stol med att det finns ett antal remissinstanser som har en annan åsikt. Länsstyrelsen i Stockholms län, Södertälje, Stora Tuna, Västanfors, Landskrona och Uddevalla kyrkliga samfälligheter samt Jämshögs, Trelleborgs och Timrå församlingar intar en avvikande ståndpunkt.

Länsstyrelsen i Stockholms län åberopar som skäl mot förslaget att det vid kyrkofullmäktigeval och prästval är fråga om personval och att det utan särskild kvalifikationstid i många fall kommer att saknas möjlighet till personlig kännedom om kandidaterna. Detta, herr talman, är en motivering som man mycket väl skulle kunna anföra för att ha kvalifikationstid även för svenska medborgare som råkar flytta in till en viss församling. Det är alltså inget som helst skäl som bör påverka ställ-

ningstagandet i fråga om invandrarnas rösträtt i det här fallet.

Jag yrkar bifall, herr talman, till reservationen 2. som herr Molin har fogat till utskottets betänkande.

I övrigt vill jag betyga att det viktiga är att vi i huvudlinjerna står på gemensam grund och att vi i dag kan besluta att ge ytterligare drygt 200 000 människor rösträtt i nästa års kommunala val. Det enda man kan säga är att den utvecklingen har gått väldigt fort. Det var inte förrän i augusti förra året som utredningen sammanträdde första gången, och i dag är vi klara att fatta beslut.

Den principiellt mycket enklare frågan om utlandssvenskarnas rösträtt har däremot hela tiden förhållats, och där står vi ännu inte inför någon möjlighet att fatta beslut. Det är beklagligt, och jag hoppas verkligen att den frågan också löses med det snaraste.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! I likhet med herr Lindahl i Hamburgsund anser jag att det beslut som kammaren om en stund kommer att fatta är ett mycket viktigt principbeslut. I allt väsentligt finner också vpk-gruppen att de intentioner som vi gjort oss till tolk för och formulerat i motioner till tidigare riksdagar nu fullföljs i och med det här beslutet.

Vi har ändå i motion 1975/76:133 angett fyra punkter där vi skiljer oss från vad som föreslås i proposition 1975/76:23 om kommunal rösträtt för invandrare. Vi hävdar för det första att det bör vara tillräckligt att invandrare vistats i Sverige i två år för att de genom att delta i val skall kunna påverka det som händer i den kommun där de bor. Vi har inte funnit några bärande skäl föreligga för att fastställa denna kvalifikationstid till tre år, som föreslås i propositionen och vilket förslag utskottet har anslutit sig till.

Det skulle för det andra ha varit önskvärt att frågan om invandrades rättigheter i vårt land nu varit framme i det läge då beslut kunnat fattas om rösträtt för invandrare även i riksdagsval. Lars Werner hemställde förra året i en enkel fråga om kommunministerns syn på att ge rösträttsutredningen som behandlar frågan om kommunal rösträtt och valbarhet för invandrare, tilläggsdirektiv, så att den också kunde utreda frågan om invandrades rösträtt i riksdagsval. Nu gavs det dock inte några sådana tilläggsdirektiv. Men vi anser alltså att de skäl för rösträtt vid kommunala val som nu har bedömts så väsentliga att de har lett fram till det förslag vi i dag diskuterar i princip även kan tillämpas som stöd för tanken att invandrare skall kunna rösta i riksdagsval.

Därför tycker vi att den frågan bör fullföljas och att riksdagen hos regeringen skall begära förslag härom. Vi menar att det bör bli en fortsatt behandling av den frågan, så att riksdagen snart kan fatta beslut även om invandrades rösträtt i riksdagsval.

Den tredje punkten där vi redovisar en avvikande mening gäller propositionens förslag om ändring av 70 § utlänningslagen. Vi menar att den föreslagna ändringen för med sig att invandrarnas rösträtt är vill-

korlig. De tidigare åberopade skälen för att tillerkänna invandrare kommunal rösträtt upphävs ju inte om landet råkar in i de förhållanden som beskrivs, alltså krig eller krigsfara eller "andra utomordentliga förhållanden", som det heter. Vi kan inte se det som någonting negativt att invandrarna i ett sådant läge får åtnjuta samma förtroende som övriga medborgare. Det handlar ju ändå om människor som är varaktigt bosatta i landet och som i alla andra avseenden fullgör sina förpliktelser gentemot samhället på samma grunder som andra.

Den fjärde punkten där vi inte accepterar propositionens skrivning gäller informationsproblemen och fördelningen av det föreslagna statliga stödet. Den informationsverksamhet det handlar om blir lika omfattande för alla partier. Det är samma antal invandrare som partierna skall vända sig till. Därför borde det vara självklart att det ekonomiska stödet till partierna är lika stort och att det inte beräknas efter samma principer som gäller för partistödet. Ett exempel på skillnader i förhållande till partifördelningen i tidigare svenska val är fördelningen av partisympatierna bland de här i landet bosatta finländare som deltog i de senaste riksdagsvalen i Finland. Det exemplet visar att stödet till informationsverksamheten inte bör fördelas i förhållande till partiernas storlek eller efter väljar- och mandatandel.

Konstitutionsutskottet har nu i samtliga dessa delar anslutit sig till propositionens förslag och därmed avvisat våra yrkanden. Dessa yrkanden finns motiverade i reservationen 1 av herr Berndtson i Linköping. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservationen.

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Frågan om kommunal rösträtt för invandrare är enligt min mening kopplad till två, var för sig väsentliga principer. Den ena gäller det svenska samhällets attityd till invandrare eller, med andra ord, den svenska invandrapolitiken. Den andra gäller utvidgningen av rösträtten som sådan.

Sverige är sedan flera decennier tillbaka ett invandringsland. Under de senaste 40 åren har ca en miljon människor invandrat till vårt land. Även om många har återvänt hem eller flyttat vidare till andra länder, har dock en betydande del förblivit bofasta här. Många av oss bor grannar eller är arbetskamrater med dessa invandrare, i den mån vi är hemma och har ett civilt arbete mellan riksdagssessionerna. Självfallet har detta påverkat våra attityder i positiv riktning.

Det var därför naturligt att genom riksdagsbeslut formulera övergripande mål för den svenska invandrapolitiken: jämlikhet – valfrihet – samverkan. Den målsättningen slogs fast genom riksdagsbeslut den 14 maj detta år. Dagens beslut att ge kommunal rösträtt åt invandrare som varit bosatta i landet i minst tre år är därför, enligt centerens mening, ett fullföljande av en redan accepterad princip.

Jag vill erinra om att centerpartiet redan vid 1971 års riksdag motionerade om kommunal rösträtt för invandrare och underströk att en

sådan reform skulle bidra till att skapa en känsla av gemenskap, samhörighet och jämlikhet. De orden återfinns även i regeringens proposition och i utskottets betänkande i år.

Att invandrarnas rösträtt däremot inte kan omfatta riksdagsvalen är så självklart att det inte borde larva någon ytterligare motivering. Rösträtten till riksdagsvalen bör vara knuten till medborgarskapet! Det föreligger avgörande principiella skillnader mellan de båda valen och avgörande principiella skillnader mellan riksdagens uppgifter och de kommunala församlingarnas. Utskottet är i stort sett enigt om de principer som jag redogjort för. Det är mycket värdefullt.

Det bör däremot påpekas att en reform av detta slag rymmer åtskilliga informationsproblem. Informationen måste syfta till att delge varje ny väljare kunskap om rätten att fritt välja parti, att väljaren är suverän och att det inte kan efterforskas hur han eller hon har röstat. Att särskilda medel anslagits för upplysningsverksamhet är därför välkommet. Ur informationssynpunkt är det också bra att utskottsmajoriteten stannat för att tillämpa samma regel för kyrkokommunala val som för andra kommunala val.

Svårigheter kan ju uppstå vid själva valförrättningen. Vi måste ha klart för oss att vissa personer ännu efter tre år inte behärskar svenska språket. Valnämnderna bör enligt min mening uppmärksamma att man i vissa valdistrikt kan behöva tolkar som assistans.

Som jag nämnde inledningsvis föreslås i utskottsbetänkandet en betydande principiell vidgning av rösträtten. Det borde då ha varit naturligt att riksdagen, om inte samma dag så dock samma år, fått ta ställning till frågan om en vidgning av utlandssvenskarnas rösträtt. Denna möjlighet har stoppats av den socialistiska utskottsmajoriteten. Jag kan inte göra annat än beklaga detta.

Regeringen har handlagt frågan om kommunal rösträtt för invandrare berömvärt snabbt men skyndat långsamt när det gäller utlandssvenskarnas rösträtt. Varför? Jag får i likhet med herr Lindahl i Hamburgsund uttrycka den fromma förhoppningen att en proposition i den frågan kommer att lämnas till riksdagen så snabbt som möjligt.

I det ärende vi nu skall besluta om ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Det har redan sagts att det råder stor enighet kring den här propositionen. Det är bra att så är fallet. Det är en väsentlig reform att de många invandrare som bor, arbetar och betalar skatt här också får påverka våra förhållanden. Det gäller 260 000 vuxna människor, alltså i åldern 18 år och däröver.

Jag vill också berömma regeringen för en snabb handläggning av detta ärende. Det är en komplicerad materia, och vi får nog anledning att återkomma till den om någon tid. Det vore, som sagts här, gott om andra rösträttsreformer hade handlagts lika rappt.

Låt mig anknyta litet till vad fru Marklund sade. Jag är också betänksam beträffande förhållandena vid krig och krigsfara men av en annan anledning än fru Marklund. Propositionen menar att regeringen då skall kunna utfärda bestämmelser om i vad mån invandrare skall få behålla sina offentliga förtroendeeuppdrag i dylika lägen. Jag har ingen lösning på det problemet, men vad propositionen föreslår är ingen lösning. Om man av säkerhetsskäl har en sådan klausul är man akterseglad. Beredningsplaner handläggs inte i krig eller vid krigsfara utan betydligt tidigare. Jag tror att detta är en sådan fråga som vi får återkomma till. Den är betänkelig. Det kan inte heller vara trevligt för den som ett bra tag har haft en förtroendepost att plötsligt förlora den om Sverige skulle komma i ett sådant läge.

Några ord också om folkpartimotionen. I herr Lindahls i Hamburgsund anförande finner jag mest känslomässiga argument. Det är rörande att han söker bistånd hos ärkebiskopen och kyrkomötets beslut 1970. Men det beslutet gällde ett principuttalande, och det ankom på regeringen att utarbeta bestämmelser. Det talades inte om kvalifikationstid på det stadiet.

En sak är att man omedelbart kan och bör få tillhöra svenska kyrkan, i synnerhet om man har en bakgrund som nära ansluter till vår kyrka – man tillhör tidigare en evangelisk-luthersk kyrka. Självfallet skall man omedelbart få del av den själavård och den gemenskap som kyrkan kan erbjuda. En annan sak är de politiska funktionerna som gäller rösträtt och valbarhet, alltså att som förtroendemän delta i det beslutsfattande som visst inte bara gäller prästval. Vid dylika val kunde man gärna ha kvalifikationstid även för svenskar. Det är nämligen mycket villsamtyckande vid sådana tillfällen. Kommunministern kanske kan ta itu med det så att vi får en bättre ordning därvidlag. Men det gäller som sagt många andra frågor än prästval – beskattningsfrågor, ekonomiska frågor, administrativa frågor. Och då är det naturligtvis riktigt vad utskottet säger och herr Molin också skriver under på att för sådana uppgifter i kommunen "rimliga garantier måste skapas för att invandrare som ges rösträtt och valbarhet inte har alltför obetydliga kunskaper i svenska samt att de har förståelse för och kännedom om svenska förhållanden".

När det gäller tillhörigheten till kyrkan är det alltså självfallet att det inte skall vara någon sorts övergångstid. Att delta i gudstjänst och församlingsgemenskap för egen uppbyggelse måste vara en självklar rättighet för var och en.

Man kan ju finna stöd i remisskrivelser för båda ståndpunkterna. Det är bara att plocka i floran. Därför är det kanske inte så mycket att hänvisa till i detta fall – det är fifty/fifty.

Hänvisningen till att invandrade präster inte har någon kvalifikationstid ligger i linje med vad jag har sagt. Deras insats avser ju den rent religiösa uppgiften, där någon kvalifikationstid naturligtvis inte är relevant.

Herr talman, jag ber också att få yrka bifall till vad utskottet har hemställt.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag finner att herr Werner tycker att det inte är mycket att hänvisa till ärkebiskopen, till domkapitlet i Lund, till domkapitlen i Göteborg, Västerås och Strängnäs bl. a. och att herr Werner i Malmö tycker att det kan vara lämpligt att man har ett klassindelad medlemskap i kyrkan, nämligen sådana som har rösträtt och sådana som inte har det. Jag tycker inte det.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade inte att det inte var värt att hänvisa till dessa herrar och institutioner. Jag sade bara att det är lätt att räkna upp ytterligare sådana. Jag tycker att det är trevligt att folkpartiet hamnar i samma båt som ärkebiskopen. Det kan vara mycket nyttigt – för folkpartiet.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! De föregående talarna har i stort sett följt en ritual. De har börjat med att tala om frågans principiellt stora vikt, de har fortsatt med att uttrycka sin tillfredsställelse över den principiella enigheten. För min del har jag inte svårt att gå in i denna ritual. Det är ett viktigt beslut riksdagen kommer att fatta om en stund. Vi tillämpar en ny princip. Personer som inte är svenska medborgare får under vissa villkor kommunal rösträtt, och de blir valbara till kommunala uppdrag.

Man kan se denna reform som en anpassning till ett nytt läge. Personer kommer till Sverige och bor här. De vill emellertid inte bli svenska medborgare. Anledningarna kan vara flera. En är att de räknar med att återvända till sina hemland, och de vill inte förlora sitt ursprungliga medborgarskap genom att skaffa sig ett svenskt.

Genom reformen får sådana invandrare möjlighet att politiskt påverka sina villkor i primärkommuner och landsting. Tillhör de svenska kyrkan har de också möjligheter att påverka denna.

Det är tillfredsställande att vi är eniga om principen. Denna enighet rubbas inte av de två reservationer som föreligger och som båda gäller kvalifikationstiden. Med tillfredsställelse konstaterar jag att ingen i debatten har yrkat på att det skall föras in någon form av språklig eller annan test. Då tvingas vi emellertid att ställa upp vissa andra kvalifikationsvillkor, eftersom vi är överens om att de som skall rösta och de som skall vara valbara skall ha en viss kunskap i svenska språket och en viss förtrogenhet med det svenska samhället. Det är knappast möjligt att välja någon annan kvalificeringsgrund än en tidsgräns. Man kan naturligtvis som fru Marklund gjorde resonera om huruvida två eller tre år är den rätta gränsen. Det gäller här att finna en rimlig avvägning. I allmänhet har remissinstanserna stannat för tre år.

För min egen del har jag resonerat från de här utgångspunkterna: Kvalifikationstiden för svenskt medborgarskap är för nordiska invandrare som bekant tre år och för andra invandrare sju år. Inom dessa gränser bör kvalifikationstiden ligga. Tre år blir då en minimitid och sju år en

Tisdagen den
9 december 1975

*Kommunal rösträtt
för invandrare*

maximitid. Enligt min mening kan man inte ha olika kvalifikationsgrunder för olika grupper av invandrare, utan man bör välja en och samma gräns. Därför finner jag det riktigt att välja treårsgränsen.

Jag kan notera att reservanten från folkpartiet följer utredningen när det gäller valbarhet och rösträtt i kyrkokommunerna. Han kan åberopa remissorgan, framför allt inom svenska kyrkan. Det är dock svårt att jämställa svenska kyrkan med trossamfund som Pingströrelsen, Svenska missionsförbundet och Svenska baptistsamfundet.

Vi kanske ett ögonblick bör fundera över hur det kommer sig att vi resonerar om rösträtt och valbarhet i fråga om svenska kyrkan men inte gör det när det gäller dessa fria samfund som jag gav exempel på. Skillnaden har sin grund i den svenska kyrkans offentlighetsrättsliga ställning. De uppgifter det här gäller är väsentligen av administrativ och ekonomisk karaktär. Under sådana förhållanden har jag svårt att se varför vi inte skulle ha samma villkor för kyrkokommunen som för den borgerliga.

Fru Marklund hade utöver kvalifikationstiden tre andra punkter i sitt anförande som knöt an till Nils Berndtsons reservation.

Vad gäller förhållanden vid krig eller krigsfara innebär förslaget i reservationen att man inför en ny princip. I övrigt gäller att regeringen kan utfärda föreskrifter i sådana situationer, t. ex. om arbetstillstånd. Självklart behöver inte regeringen utfärda några bestämmelser som rubbar rösträtt eller valbarhet i en krigssituation, men den har möjlighet till detta, och jag har svårt att se hur man skall kunna få enhetlighet på det här området om man har andra principer för rösträtt och valbarhet än inom samhällslivet i övrigt.

Vi är säkert överens om att informationsinsatserna måste vara betydande. Vad vi strider om är fördelningsprincipen för statsstödet. Nu har emellertid partierna kommit överens om att under denna valperiod här i riksdagen tillämpa en fördelning efter mandat. Här skulle man då göra ett avsteg. För vår del vill vi hålla fast vid den grundsats man nått fram till tidigare och alltså tillämpa samma fördelningsgrund.

Vad gäller rösträtt i riksdagsval skulle ett bifall till motionen 133 innebära att vi nu skulle sätta i gång en utredning innan vi hade någon som helst erfarenhet av kommunal rösträtt för invandrare och att vi också skulle tvingas att brottas med problemet om de som inte är medborgare skulle kunna påverka den svenska politiken här i riksdagen.

Ett par av de föregående talarna tog upp frågan om utlandssvenskarnas rösträtt och beklagade att det inte i dag eller någon närliggande dag kunde fattas ett beslut i frågan. Låt mig då helt kort säga att det förelåg motioner vid förra riksmötets början. Ett enhälligt konstitutionsutskott föreslog att motionerna skulle skjutas över till 1975/76 års riksmöte. En lika enhällig kammare biföll detta förslag. Sedan togs frågan upp inom utskottet vid början av detta riksmöte. Då kunde vi konstatera att den utredning som tidigare hade presenterats befann sig på remiss. När frågan togs upp på nytt blev vi underrättade om att regeringen avsåg att lägga fram en proposition i ärendet under januari månad 1976. För min del

tycker jag det är orimligt att behandla motionerna i december och propositionen i februari i ett och samma ämne. Det bör ändå vara det riktiga att samlade dessa ärenden, diskutera dem och besluta i dem. Detta beslut kan fattas så tidigt att riksdagen har möjligheter att införa de bestämmelser riksdagen önskar i fråga om utlandssvenskarnas rösträtt.

Låt mig helt kort få erinra om att utlandssvenskarna skall ha anmält sig för upptagande i den särskilda röstlängden före den 1 juni och att denna skall vara fastställd före den 15 juni. Vidare har vi undersökt möjligheterna att få ut information till dem inom den tidrymd som kan finnas. Det visar sig då att tyngdpunkten i informationen ligger på månaderna april och maj. Det bör alltså finnas alla möjligheter att nå ut även med information på den här punkten. Om riksdagen så vill kan den alltså under ett och samma riksmöte fatta beslut i fråga om både invandrarnas och utlandssvenskarnas rösträtt.

Nu gäller det frågan om invandrarnas rösträtt. Jag vill gärna än en gång uttala min tillfredsställelse över den stora enigheten i den frågan. och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tänker inte nu diskutera hur frågan om utlandssvenskarnas rösträtt har behandlats i år. Vad jag konstaterade var att om regeringen haft samma vilja att lösa den frågan så hade den varit löst för länge sedan.

Herr WERNER i Malmö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få instämma med föregående talare. Jag hade tänkt säga precis detsamma.

Fru MARKLUND (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Om man menar allvar med det som ofta sägs, nämligen att det är nödvändigt att underlätta en önskvärd integrationsprocess för invandrarna, så hör det väl ändå till huvudfrågan hur invandrarna skall ges möjlighet att delta i de samhälleliga åtgärder som bestämmer deras egna levnadsvillkor. De åtgärder bestäms otvivelaktigt i mycket hög grad i riksdagen. De utländska medborgarna kan nu delta i de politiska organisationernas arbete. De kan också delta i nomineringen av kandidater till valen. Men även efter det beslut vi om en stund skall fatta inträder därefter en begränsning. De kan inte delta i valet av ledamöter till riksdagen.

Herr Nordin talade om principiella skillnader. Jo, det kan hända att det finns sådana. Jag kan medge det och att de kan behöva ses över. Det var det som var skälet till att vi från vårt håll ville ge rösträttsutredningen tilläggsdirektiv.

Men det skall väl också sägas att samma principiella resonemang som förts beträffande den kommunala rösträtten kan föras när det gäller riksdagsval – detta inte minst med hänsyn till den starka koppling som

Tisdagen den
9 december 1975

*Kommunal rösträtt
för invandrare*

finns mellan stat och kommun. I riksdagen fattas som sagt en mängd beslut som är av direkt betydelse för kommunerna och deras invånare.

Det var f. ö. en argumentation som användes av grundlagberedningen på sin tid, då den gav ut sitt betänkande Ny regeringsform ny riksdagsordning. Man argumenterade emot tanken att föreslå kommunal rösträtt just för att man tyckte att det inte fanns någon klar gräns mellan statliga och kommunala angelägenheter; det skulle tala emot att tillerkänna icke svenska medborgare rösträtt såväl i kommunala val som i riksdagsval.

Herr Johansson i Trollhättan kommenterade mitt inlägg beträffande tillägget till utlänningslagen. Jag måste då fråga: Om det redan finns gällande föreskrifter, varför behövs då detta tillägg? Betyder det ändå inte att rösträtten för invandrarna görs villkorlig?

Herr Johansson sade att partierna är överens om fördelningen efter mandat. Jag vill påminna honom om att vi ursprungligen begärde ett grundbidrag. I detta fall skall alla partier vända sig till en speciell målgrupp, som är lika stor för alla. Därför bör också det ekonomiska stödet vara lika för alla partier.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi kommer strax att diskutera partistödet. En höjning av detta föreslås. Ingen har därvid yrkat på att man skall tillämpa andra principer än dem som vi har haft tidigare och som propositionen och utskottets förslag bygger på. Det skulle i detta fall alltså finnas skäl att göra ett avsteg från dessa principer. Jag kan emellertid inte se att det föreligger några sådana speciella skäl. Man kan alltid säga det som fru Marklund nu har anfört.

Beträffande förhållandet vid krig och krigsfara vill jag svara att vi först nu för in rösträtt och valbarhet för invandrare. Den saken finns inte reglerad i lag. Vad jag syftar till är en likställighet mellan olika sidor av en invandrades förhållanden. Utan denna tilläggsbestämmelse skulle man hamna i den situationen att invandrare kunde vägras arbetstillstånd och kunde utvisas men skulle ha kvar sin rösträtt och sina kommunala uppdrag.

Fru BERGLUND (s):

Herr talman! Första gången riksdagen behandlade kommunal rösträtt för invandrare var 1968 i anledning av en socialdemokratisk motion under tecknad av bl. a. Kaj Björk och fröken Mattson. Motionen överlämnades till grundlagberedningen.

Läser man i riksdagens protokoll, får man en känsla av att förslaget uppfattades såsom mycket radikalt. För en del verkade det rent chockande. I debatten sade en representant för högerpartiet att det var ett olycksfall i arbetet att han inte hade yrkat avslag på motionen. Vänsterpartiet kommunisterna var passiva den gången och deklarerade inga egna åsikter.

Tisdagen den
9 december 1975

---

*Kommunal rösträtt
för invandrare*

Det har således tagit sju år att vända opinionen. Nu inser alla partier att invandrarna har en självklar rätt att få delta i de kommunala valen. Vi har tidigare här i kammaren slagit fast målen för vår invandrarpolitik. Huvudmålen – jämlikhet, valfrihet och samverkan – kan endast uppnås, om man på olika områden undanröjer hindren för att nå dessa mål. Dagens beslut om rösträtt undanröjer ett stort hinder.

För att nå jämlikhets- och valfrihetsmålet förutsätts att man har god samverkan mellan svenskarna och invandrarna. Jag är övertygad om att båda grupperna genom dagens beslut kommer att ha ett större intresse av att arbeta tillsammans i politiska organisationer och andra folkrörelseorganisationer. Vi kommer alla att få ett ökat intresse och bli mer motiverade att träffas och tillsammans diskutera gemensamma problem.

Alla beslut som regering och riksdag fattar riskerar att bli pappersprodukter, om vi inte kan omsätta dem i vår vardag. Det här förslaget är inget undantag. Vi måste förankra beslutet i vår vardag genom samverkan mellan invandrare och svenskar. Där har vi alla ett stort ansvar.

Bland invandrarna mottas förslaget om rätt att rösta i de kommunala valen positivt, jag skulle vilja säga att det mottas med glädje. Jag har träffat en del invandrare efter det att utredningen publicerades och regeringen överlämnat sin proposition. De flesta har varit finska invandrare. En av dem gjorde följande kommentar till förslaget: "Det känns som en ny myndighetsförklaring. Jag vet att det följer ansvar med rättigheten, men vi är villiga att ta ansvaret, och vi skall visa att vi kan bära det."

Herr talman! Jag har tagit med det här citatet till kammarens protokoll dels därför att jag är övertygad om att det finns flera invandrare som tänker och känner som denne man gjorde, dels för att visa att det är ungefär samma känslor som många hade vid införandet av den allmänna rösträtten i vårt land.

Invandrarna är ingen homogen grupp. De kommer från så många olika förhållanden. En del av invandrarna har kommit hit som flyktingar från diktaturer där det inte finns några möjligheter att politiskt påverka sin situation eller där möjligheterna har varit starkt begränsade. Andra kommer från länder med mindre utvecklade demokratiska system, där politiskt inflytande i mycket liten utsträckning kommit det stora flertalet till del.

Många invandrare har således begränsade erfarenheter av att genom fria och allmänna val själva påverka sin politiska och sociala situation. En hel del invandrare kommer också från länder där samhällsorganisationen helt skiljer sig från den vi har i Sverige. Bara som ett exempel kan nämnas att landstingskommun eller motsvarighet saknas i många av utvandrarländerna.

Även bland invandrare som kommer från länder med möjlighet att politiskt påverka samhällsutvecklingen torde den politiska aktiviteten ha varit varierande. Man kan också förutsätta att om de vistats i vårt land i många år har även de aktiva blivit ganska passiva med åren. Därför är informationsinsatserna av avgörande betydelse, om reformen skall få

Tisdagen den
9 december 1975

*Kommunal rösträtt
för invandrare*

en reell verkan.

Jag konstaterar också med tillfredsställelse att departementschefen redan tillsatt en ledningsgrupp som skall samordna och förbereda informationsåtgärderna. Jag vill understryka vikten av att använda olika kanaler för att nå ut med informationen och att den delvis går ut på invandrarnas eget språk. Det är nödvändigt att man vid den uppsökande verksamheten, som departementschefen förutsätter att studieorganisationerna skall bedriva, gör det möjligt att nå även de politiskt passiva. Det är angeläget att även nå invandrarkvinnorna, och för den gruppen behövs speciella insatser.

Invandrarna upplever ofta sin situation som osäker. Om de känner sig osäkra inför röstningen, är risken stor att de låter bli att rösta. Lyckas vi nå ut med informationen om rösträtten till invandrarna – och också till svenskarna – så innebär det att vi får ett hyggligt valdeltagande. Min förhoppning är att när vi i dag tar det steg som för bara några år sedan verkade radikalt, främmande och ointressant för en del, tar vi ett stort steg framåt mot vårt mål om jämlikhet, valfrihet och samverkan för invandrare.

Herr talman! Jag kommer att rösta med utskottsmajoriteten på alla punkter.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr TALMANNEN: Propositioner ställs först beträffande ändring i församlingsstyrelselagen och därefter beträffande utskottets hemställan i övrigt.

Ändring i församlingsstyrelselagen

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 2 av herr Molin samt 3:o) reservationen nr 1 av herr Berndtson i motsvarande del, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Lindahl i Hamburgsund begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan fru Marklund begärt votering beträffande kontrapositionen upplästes och godkändes följande voteeringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 25 såvitt avser ändring i församlingsstyrelselagen antar reservationen nr 2 av herr Molin röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 1 av herr Berndtson i motsvarande del.

Nr 39

Tisdagen den
9 december 1975

*Kommunal rösträtt
för invandrare*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Marklund begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 39
Nej - 16
Avstår - 251

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 25 såvitt avser ändring i församlingsstyrelselagen röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Molin.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lindahl i Hamburgsund begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 276
Nej - 29
Avstår - 1

Utskottets hemställan i övrigt

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Berndtson i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Marklund begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i övrigt i betänkandet nr 25 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Berndtson i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Marklund begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 290
Nej - 14
Avstår - 1

Nr 39

Tisdagen den
9 december 1975

Godkännande av konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen, m. m.

§ 2 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkanden

1975/76:27 med anledning av propositionen 1975/76:75 om ändring i lagen (1972:625) om statligt stöd till politiska partier

1975/76:29 med förslag till offentliggörande av protokoll som förts vid sammanträden inom stängda dörrar med riksdagens kamrar

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 3 Godkännande av konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen, m. m.

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1975/76:6 med anledning av propositionen 1975/76:43 om godkännande av konventionen den 10 april 1972 om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och toxinvapen samt om deras förstöring.

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Den konvention som nu föreläggs riksdagen för ratificering, konventionen den 10 april 1972 om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen och toxinvapen samt om deras förstöring, har med rätta karakteriserats som den första internationella överenskommelse som innebär en verklig avrustning på någon sektor av vårt rustningsmaskineri. Det kan väl då vara skäl att något redovisa orsaken till att Sverige som en aktiv medlem i det internationella nedrustningssamfundet har dröjt i tre år med att under-teckna denna konvention och att regeringen först denna höst har förelagt riksdagen konventionen för ratificering.

I propositionen anges ganska utförligt skälen till att detta beslut nu har fattats och till att riksdagen alltså i dag har satts i stånd att ratificera konventionen, som f. ö. trädde i kraft i mars månad i år i och med att de tre depositariemakterna och det föreskrivna antalet övriga stater då hade ratificerat konventionen.

Jag skall därför säga några ord, herr talman, om skälen till det relativt långa dröjsmålet. De har berörts i propositionen och i utskottsbetänkandet, men det kan finnas anledning – eftersom det här gäller relativt allmängiltiga problem på nedrustningsområdet – att något kommentera dem.

Det enligt min bedömning viktigaste skälet till den svenska tveksamheten att för sin del godkänna konventionen ligger i dess artikel 6 och de bestämmelser om kontroll för efterlevnad av konventionens bestämmelser som där finns inrymda. Den regeln innebär nämligen att varje klagomål om ett eventuellt överträdande av konventionens bestämmelser skall riktas till Förenta nationernas säkerhetsråd. Sverige har med kraft, och med allt skäl, i de förhandlingar som föregick konventionens ut-

arbetande understrukit att detta förfarande lämnar långtgående risker för ett diskriminatoriskt förfarande genom den vetorätt för de fem permanenta medlemmarna som finns som ett inslag i hela säkerhetsrådets arbetsmaskineri. Självfallet skulle detta, om vetorätten utnyttjades av någon permanent medlem i rådet, göra hela kontrollmaskineriet skäligen meningslöst.

Detta var ett av huvudskälen till att Sverige icke till att börja med, som så många andra stater, ansåg sig i stånd att underteckna och ratificera konventionen. Detta är, som jag sade, ett allmängiltigt skäl, därför att samma procedur föreslås i en lång rad andra konventionstexter på andra nedrustningsområden. Jag noterar med tillfredsställelse utskottets formulering i det sista stycket före klämman, där det heter:

”Utskottet förutsätter att detta önskemål” – om modifiering av detta förfaringsätt – ”hålls levande och fortsättningsvis hävdas i detta och andra förhandlingssammanhang på nedrustningsområdet.”

Så sent som denna höst har detta problem, som verkligen är ett allvarligt problem i nedrustningsförhandlingarna, varit aktuellt i två olika sammanhang.

Vi arbetar både i Förenta nationerna och i nedrustningskonferensen i Genève med en konvention om förbud mot miljökrigföring, där exakt samma kontrollmaskineri föreslås.

Vi har också i höst i Förenta nationerna av Sovjetunionen förelagts ett konventionsförslag rörande förbud mot fortsatta underjordiska prov med kärnvapen, där man återigen har exakt samma kontrollmaskineri föreslaget.

Jag skulle vilja byta ut ordet ”önskemål”, som utskottet har använt, mot ordet ”krav”. Det är ett självfallet krav att vi i fortsättningen måste få gehör för synpunkterna att denna procedur på något sätt skall modifieras i överensstämmelse med vad som anges både i propositionen och i utskottsbetänkandet. Jag skulle därtill vilja säga att det är möjligt att det nu finns större utsikter till framgång när vi hävdar de här synpunkterna på de nu aktuella områdena. Sedan 1970/71, när den här texten framförhandlades, har man från tredje världen fått ett helt annat intresse för internationella nedrustningsförhandlingar än man hade för bara fyra-fem år sedan. Man har bland länderna i tredje världen en allmängiltig, mycket levande reaktion mot allt diskriminatoriskt förfarande i internationella sammanhang, vilket innebär att Sverige den här hösten inte har varit det enda land som i Förenta nationerna med kraft har opponerat mot att ge de permanenta säkerhetsrådsmedlemmarna denna vetorätt vid ett kontrollförfarande i fråga om efterlevnaden av en internationell konvention.

Jag har alltså, herr talman, relativt stora förhoppningar om att vi skall lyckas bättre i fortsättningen i andra aktuella nedrustningssammanhang att hävda vår opposition mot detta diktat från de permanenta säkerhetsrådsmedlemmarnas sida när det gäller kontrollen och efterlevnaden av internationella konventioner.

Godkännande av konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av bakteriologiska (biologiska) vapen, m. m.

Tisdagen den
9 december 1975

*Godkännande av
konvention om
förbud mot utveck-
ling, framställning
och lagring av
bakteriologiska
(biologiska) vapen.
m. m.*

Det andra skälet till att vi hyst en viss tveksamhet mot att underteckna och ratificera den här konventionen är att man inte har lyckats i sin avsikt att här sammankoppla ett förbud mot produktion, lagring osv. av bakteriologisk-biologiska vapen med samma slags förbud mot kemiska vapen. Detta var en stor förhandlingsfråga på sin tid i Genève. Skälen till att man släppte detta krav var emellertid att man från båda stormaktsparternas håll till slut accepterade att börja med de bakteriologisk-biologiska vapnen.

Det är självfallet så att kontrollbestämmelserna är ofantligt mycket svårare att formulera och efterleva när det gäller ett förbud mot de kemiska vapnen än när det gäller ett förbud av det slag det här är fråga om. Givetvis var också här ett successivt arbete fram mot ett förbud, också omfattande de kemiska vapnen, att föredra.

Eftersom utskottet har uttryckt en förhoppning om att man i det fortsatta förhandlingsarbetet så småningom skall nå fram till ett förbud mot produktion och lagring av kemiska vapen, vill jag gärna säga några ord om hur det aktuella läget är på den fronten.

I nedrustningskonferensen i Genève har vi sedan flera år tillbaka ett konventionsförslag från öststatshåll på den här punkten. Det lider emellertid av den så ofta förekommande svagheten, när konventionstexter kommer från det hållet, att man endast föreslår nationella kontrollåtgärder för konventionens efterlevnad. Sedan sommaren 1974 har vi emellertid också ett konventionsförslag som har japanskt ursprung och som har den stora fördelen att det också omfattar ett internationellt kontrollmaskineri. Det konventionsförslaget innebär i sin huvuddel ett totalförbud mot kemiska vapen – produktion, lagring osv. – medan man i annex till texten inrymmer förslag till ett stegvis förfarande för att uppnå det totalförbud som vi alla eftersträvar. Om denna text skall det nu bli konkreta förhandlingar vid nedrustningskonferensen i Genève. Vid den generalförsamlingssession som just denna vecka håller på att avslutas i New York har man antagit en resolution, till vilken Sverige var medförslagsställare, där man uppmanar nedrustningskonferensen i Genève att med stor skyndsamhet och hög prioritet nu reallförhandla om de föreliggande avtalstexterna beträffande förbud mot kemiska vapen.

Detta är en nedrustningsfråga som är ofantligt svår men därtill också av utomordentligt stor betydelse. Det är min förhoppning att vi i nedrustningsarbetet i Genève under det år som nu snart kommer verkligen skall göra framsteg på vägen mot en avtalad konventionstext på detta område. Därmed har man på nedrustningsområdet nått ytterligare ett betydelsefullt resultat som därtill, liksom den här nu föreliggande konventionstexten, i så fall skulle komma att innebära en verklig – men gradvis skeende – avrustning.

Herr talman! När nu Sverige sällar sig till den stora kretsen av stater som har ratificerat den nu föreliggande konventionen, hoppas jag att det också innebär att vi skall kunna göra en effektiv insats i fortsättningen för att gå vidare på vägen mot ett totalförbud mot kemiska vapen.

Herr ERICSON i Örebro (s):

Herr talman! Utrikesutskottet ställer sig självfallet positivt till en ratificering av B-vapenkonventionen men har samtidigt velat bidra till att skapa opinion för bättre kontrollprocedurer i sådana framtida nedrustningsavtal som fru Thorsson här har talat om. Utskottet upprepar den kritik som de svenska förhandlingarna riktat mot artikel VI i konventions-texten. Det är klart otillfredsställande att stormakter genom att utnyttja vetorätten skall kunna hindra kontrollen av hur konventionen efterlevs.

Här skall tilläggas att de svenska förhandlingarna också när det gäller artikel V framfört synpunkter som är värda att beaktas i framtiden. Enligt artikel V förbinder sig staterna att samråda och samarbeta för att lösa problem som rör tillämpningen av konventionen. Man talar vidare om att detta samråd även kan komma till stånd genom lämpliga internationella förfaranden inom FN:s ram. Det bör innebära att man under förundersökningarna kan koppla in FN:s generalsekreterare och att vi här har början till en även i andra sammanhang användbar automatisk internationell procedur för övervakning av nedrustningsavtal.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4 Föredrogs

Socialförsäkringsutskottets betänkanden

1975/76:13 med anledning av motion om översyn av statliga myndigheters sjuklönesystem m. m.

1975/76:16 med anledning av propositionen 1975/76:45 om viss ändring i bestämmelserna om kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 5 De homosexuellas situation

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:19 med anledning av motioner om de homosexuellas situation.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:1286 av herr Romanus (fp), vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde en allsidig översyn av de särskilda problem som mötte de homosexuella i samhället samt förslag till åtgärder för att lösa dessa, samt

1975:1294 av herrar Svensson i Malmö (vpk) och Måbrink (vpk), vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde en utredning om de homosexuellas samhällsliga situation efter mönster av den nederländska s. k. Speijerrapporten.

Nr 39

Tisdagen den
9 december 1975

---

*De homosexuellas
situation*

Tisdagen den
9 december 1975

*De homosexuellas
situation*

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionerna 1975:1286 och 1975:1294.

Reservation hade avgivits av herrar Romanus (fp) och Hagberg i Borlänge (vpk) vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen med anledning av motionerna 1975:1286 och 1975:1294 hos regeringen begärde en allsidig översyn av de homosexuellas situation samt förslag till åtgärder för att lösa deras problem.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! De homosexuella är en utsatt grupp i vårt samhälle. Dels är de i en del sammanhang fortfarande föremål för diskriminering, dels finns fortfarande kvar mycket av fördomar mot homosexualitet, som leder till att de homosexuella får utstå både misstänksamhet och förakt av sin omgivning.

Det rör sig om ungefär en kvarts miljon människor som lever mitt ibland oss, där ett växande antal öppet framträder utan att göra någon hemlighet av sin homosexuella läggning, men där de allra flesta troligen fortfarande känner sig tvingade till hemlighetsmakeri och smussel med något som för dem är mycket väsentligt.

Det är en plikt för oss att fundera över vad som kan göras för att lätta deras pressade tillvaro. Det är åtgärder på två plan.

Dels gäller det att skapa formell jämställdhet i en rad praktiska frågor, där homosexuella i dag är diskriminerade. Där har en hel del hänt, och annat kan tas upp i samband med pågående utredningar och reformarbete.

Dels gäller det att ändra attityderna till homosexualitet. Här behövs upplysning för att skingra fördomarna. Uttalanden av offentliga myndigheter kan också spela en stor roll. Riksdagen har tidigare sagt, i samband med en reform av familjerätten, att en samlevnad mellan två personer av samma kön är en från samhällets synpunkt fullt acceptabel samlevnadsform.

Detta kan tyckas vara ett föga dramatiskt uttalande, ganska självklart. Jag tror dock att jag vågar påstå att det av många homosexuella upplevdes som en stor befrielse att se detta sagt av Sveriges riksdag, i ett officiellt betänkande.

De kontakter jag har haft med bl. a. Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, de homosexuellas organisation, har övertygat mig om att sådana här uttalanden av riksdagen har betydelse för de homosexuellas situation. De underlättar opinionsbildningen mot fördomarna.

Tanken bakom min motion, som behandlas i socialutskottets betänkande nr 19, är att vi kan göra mer på båda de sätt som jag här har nämnt. En utredning som jag föreslår bör göra en genomgång av de homosexuellas situation på olika områden. Man kan visserligen tänka sig att ta upp frågor av intresse för de homosexuella från fall till fall, när de blir aktuella i de utredningar som arbetar. Men det är inte alls säkert att man i de här utredningarna är medveten om ett problem som kan vara viktigt för de homosexuella men röra en detalj i utredningens arbete.

RFSL gör visserligen ett beundransvärt arbete för att hos olika myndigheter och utredningar aktualisera åtgärder som skulle skapa bättre förhållanden för de homosexuella. Utskottet har fått ett digert material från förbundet som visar att mycket återstår att göra. Men förbundet har naturligtvis begränsade resurser. Det vore rimligt att en statlig kommitté fick i uppdrag att göra en översyn av alla tänkbara frågor där en diskriminering kan förekomma och ta upp de olika önskemål som kan framföras av RFSL och eventuella andra grupper av homosexuella.

RFSL skriver, efter att ha lämnat en redogörelse för bl. a. olika myndigheters inställning till frågor som rör de homosexuella:

”För den enskilde homosexuella är det dock oftast i kontakten med andra människor som de verkliga problemen uppstår. Ytterst få personer vågar ens för sin närmaste omgivning tala om att de är homosexuella ---” De flesta tvingas alltså att leva ett dubbelliv. Enligt förbundets åsikt är en utökad information en förutsättning för en attitydförändring gentemot de homosexuella.

Det bör vara den andra viktiga uppgiften för den utredning som föreslås i motionerna och i reservationen: att lägga fram ett samlat material med en modern syn på homosexualitet och ta upp och analysera de gängse vanföreställningarna på området, ett slags svensk efterföljare till den holländska Speijerrapporten alltså. Jag tror att en sådan rapport skulle ha stor betydelse för den fortsatta utvecklingen av synen på homosexualitet i vårt land, liksom den, enligt de uppgifter jag har fått, hade det i Holland. Den skulle inte behöva kräva några stora arbetsinsatser – det material som finns tillgängligt internationellt och i Sverige gör att det i huvudsak gäller att sammanställa kända fakta. Men att detta görs i en offentlig utredning skulle i sig själv ha betydelse.

I dag är det i stället så, enligt det material som utskottet har fått från RFSL, att homosexualitet fortfarande klassificeras som ett sjukdomstillstånd i socialstyrelsens officiella Klassifikation över svenska sjukdomar. Trots att förbundet redan för tre år sedan begärde en ändring, har socialstyrelsen såvitt jag vet ännu inte genomfört någon ändring som tar bort denna klassning av homosexualitet. Det är klart att så länge homosexualitet sorteras in under rubriken ”mentala rubbningar” är det inte lätt att få bort fördomarna mot de homosexuella. Här skulle en svensk Speijerrapport kunna rensa luften.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Sedan 1973 har vpk och ledamöter av andra partier ställt krav på att de homosexuellas situation skall ges en samlad granskning.

Mot detta menar socialutskottet att de homosexuellas problem bör tas upp ett för ett i sina speciella sammanhang. Vi anser detta vara en felaktig syn. Frågans tidigare behandling borde ha visat vad den lett till. Först efter upprepade påtryckningar från riksdagen tog de familjelagssakkun-

Tisdagen den
9 december 1975

---

*De homosexuella
situation*

niga upp rättsproblemen i samband med homosexuell samlevnad. Regeringen för sin del avvisade här i riksdagen genom statsrådet Lidbom att medverka till ändrade direktiv i det avseendet.

Trögheten och ointresset visar just följderna av att splittra upp diskussionen i isolerade smärre frågor. I varje särskild fråga måste man då kämpa mot rådande fördomsfullhet på omgivande samhällsområden. Frågan kommer aldrig till en grundläggande granskning, och systemet av fördomar görs aldrig till föremål för ett frontalangrepp. Därmed lever det också kvar.

Det är nämligen inte de homosexuella som utgör något samhälleligt problem, utan det är deras heterosexuella omgivning som utgör problemet. När vi som tillhör den heterosexuella majoriteten diskuterar frågan, har vi en tendens att hänföra den till egenskaper hos minoriteten och att förstora dessa. Vi gör på det sättet bl. a. därför att vi är offer för en osund sexualfientlig uppfostran och samhällsatmosfär.

De homosexuella är inga särpräglade människor. Utanför den rent sexuella sfären finns över huvud inga skillnader mellan hetero- och homosexuella. Också inom det sexuella området råder höggradig likhet. Det är ju fråga om samma fysiska drift, samma personliga engagemang, samma skala av varierande beteenden. Det är bara en enda detalj som skiljer: de homosexuella relaterar sig till människor av samma kön. Den detaljen är av betydelse bara på ett privat plan. Samhälleligt sett är den betydelselös.

Men vi lever i ett samhälle som är grundat på socialt förtryck och fångat i en förvänd tvåtusenårig tradition, som hos den heterosexuella majoriteten skapat ett system av fördomar. För att försvara detta försöker man ibland göra homosexualiteten till något annat och mer än den är. Man skapar myten att den homosexuella människan socialt och psykologiskt är annorlunda och att problemet ligger däri. Det är egentligen samma falska logik som antisemiterna använder när de skyller antisemitiska reaktioner på förment särpräglade beteenden hos judarna.

Ett sådant komplex av sociala fördomar kan inte bekämpas bara med detaljreformer. Det måste utsättas i en eller annan form för ett samlat program av åtgärder. Staten måste klart manifesteras sin inställning i frågan. Den måste ställa sig bakom ett informationsmaterial med vilket man kan rikta ett avgörande slag mot fördomarnas ställning och psykologiska förankring. Om staten vägrar att göra detta minskar effekten också av detaljreformerna.

En allmän utredning är berättigad bl. a. med hänsyn till hur utbredda fördomarna är i denna fråga inom statsapparaten. Diskrimineringen av de homosexuella är här ett ganska omfattande problem. Särbehandlingen drabbar både anställningsmässigt, i ekonomiska förmåner och i attityder. En rad fall är kända där klar diskriminering förekommit. Vi vet att en amanuens av ett institutionskollegium vägrats omförordnande. Det öppet angivna skälet var att vederbörandes homosexualitet ansågs skada institutionens rykte. Vi vet att ett statligt verk inofficiellt förklarat för

en homosexuell sökande, att utomstående kunde ifrågasätta verkets objektivitet, ifall vederbörande blev personalvårdare.

Överbefälhavaren för rikets krigsmakt har öppet sagt att man inte vill ha homosexuella inom krigsmakten. Han menar att de kan befaras missbruka sin befälsposition eller själva låta sig utnyttjas. Överbefälhavaren har försvarat detta med att hänvisa till existerande fördomar i samhället. Hans rätt att åberopa sig på en fördomsfull opinion har tyvärr fått stöd också av riksdagens justitieombudsman. ÖB skapar egentligen själv ett konstlat säkerhetsproblem på det här sättet. Den gången en yrkesmilitärs homosexualitet är känd och accepterad av hans kolleger föreligger det ju över huvud taget inget problem.

I en mängd andra sammanhang har fördomarna mot homosexuella alljämt ett officiellt burskap. Homosexuella samlevande har stora svårigheter att bli accepterade t. ex. som gemensamma bostadssökande. De går miste om en rad förmåner som normalt tillfaller heterosexuella samlevande. Som känt utgår det för statsanställda ett mindre tjänstledighetsavdrag än normalt i de fall där ledigheten är orsakad av svår sjukdom i familjen eller av dödsfall. Men en homosexuell som vill närvara vid sin livskamrats dödsbädd får fullt avdrag. Mer stötande former torde knappast något slag av byråkratisk småskurenhet kunna ta sig. Trots lagutskottets av herr Romanus påtalade uttalande från 1973 accepteras icke homosexuell samlevnad som ett socialt faktum av staten.

Statliga myndigheter bidrar i stället ofta till att befästa fördomar och främlingskap gentemot homosexualitet. Som herr Romanus också erinrade om anför socialstyrelsen fortfarande i sin klassifikation av svenska sjukdomar homosexualitet under rubriker som "sexuella anomalier" och "mentala rubbningar". Det är märkligt, eftersom homosexualitet varken är det ena eller det andra, lika litet som det är en sjukdom.

Skolöverstyrelsen utmärker sig också speciellt på det här området, och det är desto värre som det finns tusenden av lärare och ännu flera elever som är homosexuella. SÖ säger exempelvis att en homosexuell människas möjligheter att få bli lärare bör avgöras med hänsyn till eleverna. SÖ menar nämligen att man bör beakta den homosexuelles eventuella tendens att söka sexuella partner bland eleverna. SÖ påstår dessutom att de ungas personlighetsutveckling kan störas genom homosexuella närmanden eller förförelse.

Herr talman! Detta är en provkarta på grova fördomar. Typiskt är att man resonerar ungefär som om homosexuella bara sysslar med sitt sexualliv och med att leta efter sexualpartner. Det finns väl ingen klok människa som anser att en heterosexuell manlig lärare skulle utgöra någon sorts risk för sina kvinnliga elever. Varför skall det då utgöra en särskild risk att en homosexuell lärare – man eller kvinna – arbetar med elever av samma kön? Hela logiken är ju närmast att beteckna som imbecill.

Sexuella relationer lärare-elev kan såvitt jag förstår bli ett problem enbart om de baseras på någon sorts tvång eller påtryckning. I så fall är det lika förkastliga, oavsett om de är hetero- eller homosexuella.

Skolöverstyrelsen utbreder däremot den ovetenskapliga teorin att barn och ungdomar kan förföras till homosexualitet. Denna förförelseteori förkastas av den internationella fackmässiga expertisen.

Skolöverstyrelsens inställning är märklig i ett annat avseende. Man kan ställa frågan: Varför skulle riskerna vid en eventuell chockartad sexuell upplevelse vara speciellt stora vid en homosexuell kontakt? Snarast är det väl tvärtom. Det borde rimligen vara bekant för skolöverstyrelsens ledamöter att homosexuellt umgänge faktiskt inte kan resultera vare sig i oönskade graviditeter eller i andra fysiska komplikationer, vilket däremot heterosexuellt umgänge bevisligen kan.

Skolöverstyrelsens geniala analys av detta problem ligger inte särskilt långt från salig Dumboms nivå.

Diskrimineringen är alltså omfattande, den är komplicerad, den är delvis officiell. Men socialutskottet anser inte att den bör utsättas för något systematiskt angrepp. Utskottet anser att det räcker med små lagreformer från fall till fall.

Nåväl, men varför kunde då inte utskottet göra sig så mycket besvär att man antydde vilka områden som behöver sådana reformer? Utskottet hänvisar till en enda pågående reform: sexualbrottslagstiftningen. Fanns det inget annat område, där utskottet åtminstone kunde ha pekat på angelägenheten av reformer? Måste utskottet verkligen lämna ifrån sig ett betänkande i den här frågan, om vilket de 300 000 homosexuella männen och kvinnorna och de ännu flera med bisexuell läggning här i landet nu kan konstatera: Detta gav oss ingen hjälp och inget stöd.

Herr talman! Låt mig något granska utskottsbetänkandet vidare. Det är en intressant läsning. Betänkandet visar inte bara en helt passiv inställning. Det avslöjar också att utskottet självt faller för vissa av de fördomsfulla tankegångarna. I recitdelen åberopar utskottet sexualbrottsutredningen – detta som ett exempel på reformarbete. Men varför kommenterar utskottet då inte utredningens direktiv? Det är ett märkligt resonemang. Där sägs nämligen att man inte skall särbehandla homosexuella, om det inte finns klara skäl för det. Kunde inte utskottet då ha kommenterat att det inte finns några som helst skäl – för det finns det ju inte. Sexualbrottsutredningens direktiv går faktiskt ut på att man kan särbehandla, om det – som det heter i direktiven – ges belägg för att unga människor tar särskild skada av homosexuella förbindelser. Hade inte utskottet bort kommentera detta försåtliga kryphål för den ovetenskapliga s. k. förförelseteorin?

I det egentliga betänkandet åberopar utskottet USSU, dvs. den statliga utredningen om sexual- och samlevnadsundervisning. Av den något obestämmda skrivningen tycks framgå att utskottet menar USSU vara ett användbart hjälpmedel i information och undervisning om homosexualitet. Det är egendomligt. USSU behandlar nämligen homosexualitet bara på en sida av sina nära 800. USSU behandlar homosexualiteten helt avgränsad från motsvarande heterosexuella problematik. USSU behandlar homosexualiteten i samma avsnitt som sexuella störningar som exhibitionism och sadism, något som är omotiverat, vilseledande och krän-

kande. USSU säger ordagrant att homosexualiteten framstår "som en psykologiskt mer komplicerad företeelse med djupa rötter i en störd identitetsupplevelse". Här kommer alltså, väl inlindad, den gamla kvasive-tenskapliga fördomen om homosexuella som speciellt störda personligheter.

Till detta har utskottet över huvud taget ingen kommentar. Detta tycker man är en lämplig utgångspunkt för modern information och undervisning om homosexualitet, bl. a. i skolorna. Jag frågar utskottets talesman: Hur har en sådan skrivning varit möjlig? Jag efterlyser en klar deklARATION huruvida utskottet delar dessa USSU:s värderingar eller ej.

Det märkligaste i betänkandet är dock något annat, nämligen följande passus: "Den bästa grunden för att nå motionernas syfte måste därför enligt utskottets mening vara att fortlöpande på olika rättsområden skapa regler, vilka så långt det är möjligt inte leder till särbehandling av homosexuella." Jag upprepar: så långt det är möjligt.

Innan man skriver brukar man tänka – det är den normala proceduren. Jag utgår ifrån att utskottet tänkt innan man skrivit. Då frågar man sig: Vad har utskottet tänkt? På vilka områden skulle det inte vara möjligt att ha samma rättsregler för alla? På vilka områden anser utskottet att man skall tolerera en annan behandling av de homosexuella? Utskottet måste ha förutsatt något sådant, annars hade man väl inte skrivit så här. Vill herr Karlsson i Huskvarna benäget tala om för mig vilken särbehandling det är man förutsätter.

Herr talman! Utskottet har, som jag redan sagt, inget att ge de homosexuella, varken i form av konkreta åtgärder eller i form av förhoppningar. Mig har däremot utskottets märkliga skrivning övertygat om *en* sak: När de homosexuellas sociala situation slutligen skall tas upp för en samlad genomgång här i Sverige – då blir den utredningen nog också nödsakad att granska det tänkande som var rådande i riksdagens socialutskott år 1975.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! De homosexuellas situation är säkert nog så besvärlig. Att vara annorlunda, att vara särpräglad innebär att oftast bli betraktad med andra ögon av medmänniskorna, och det åstadkommer givetvis en känsla av osäkerhet och innebär svårigheter för den gruppen av människor. Det tror jag att man helt allmänt kan konstatera, oavsett om man talar som herr Svensson eller om man talar som utskottet har gjort.

Faktum är emellertid att en ändring har skett eller håller på att ske av medmänniskornas reaktion på och bedömning av de homosexuella. Vi är på väg mot en större förståelse för deras speciella problem, och det är en utveckling som jag tycker är värdefull. Men det är klart att det inte går att på kort tid helt ändra människornas attityder. Det är en fråga om både uppfostran och utveckling.

Frågan om de homosexuellas situation har redan tidigare varit föremål

för behandling i riksdagen. 1973, 1974 och på våren 1975 behandlades frågan av lagutskottet. Denna behandling resulterade i att riksdagen av- slog motionsyrkanden om utredning av de homosexuellas situation. En sådan hemställan gör socialutskottet också nu.

Motionärerna och reservanterna har tagit den holländska Spejerrap- porten till förebild för sitt handlande. Den är närmast en kartläggning av de homosexuellas situation, och som sådan har den säkert sina för- tjänster.

Motionärerna och reservanterna vill ha en utredning om de homo- sexuellas samhälleliga situation. Detta krav avvisas av utskottet under motivering att det finns flera utredningar som sysslar med dessa och hithörande problem. Här bara ett par exempel på det utredningsarbete som pågår:

Sexualbrottsutredningen ser över de straffrättsliga regler som nu gäller beträffande homosexuellas förbindelser i vissa åldersgrupper.

Familjelagssakkunniga tar i sin utredning upp de familjerättsliga aspek- terna på homosexuell samlevnad.

USSU:s förslag om sexual- och samlevnadsundervisning övervägs f. n. i utbildningsdepartementet.

Det är inte ensidiga utan mångsidiga problem som möter de homo- sexuella i samhället, och därför bör deras problem tas upp i sitt sam- manhang. Detta är utskottets linje, herr Svensson.

Riksdagen har tidigare uttalat att samlevnad mellan två personer av samma kön är en från samhällets synpunkt accepterad samlevnadsform. Riksdagen har också uttalat att de homosexuellas problem måste upp- märksammas. Det är vad som sker. Men attitydförändringar gentemot de homosexuella måste växa fram, inte kommenderas fram.

Utskottet rekommenderar för sin del att man på alla de samhällsom- råden som det gäller skall se till att fortlöpande skapa regler som inte särbehandlar de homosexuella. Det kan, herr Svensson i Malmö, vara ett besked om var utskottet står i denna fråga. I sak skiljer det egentligen ingenting i fråga om förståelsen för de homosexuella mellan vad reser- vanterna redovisar och vad utskottet står för. Det är klart att man kan tala med stora bokstäver, som någon gör, men i praktiken når man inte så mycket resultat den vägen. Utskottet pekar också på skolans roll i det sammanhanget som upplysande och vägledande för de unga.

Reservanterna har en mycket välformulerad mening i sin reservation då man skriver: "Det gäller framför allt att förändra attityderna till de homosexuella." Det är ett alldeles riktigt konstaterande. Det är detta som utskottsmajoriteten anser att man bör göra genom att stegvis för- ändra och förbättra de homosexuellas situation. Det är inte så mycket kunskap härom som saknas utan en högre grad av information och upp- lysning. På den vägen kommer man bäst till rätta med situationen. Någon separat utredning anser utskottet inte är nödvändig.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Detta var ett än märkligare inlägg, måste jag säga. Vad är det för en samhällelig filosofi av en ledamot av ett parlament när han säger att samhälleliga förändringar, sociala attitydförändringar inte kan kommenderas fram? Varför sitter vi här och arbetar med samhälleliga problem om inte våra beslut skall få någon effekt, om vi inte genom våra beslut kommenderar fram – om man så behagar uttrycka det – förändringar, genom vår lagstiftning framtvingar vissa förändringar? Hur skulle det ha sett ut om vi hade låtit attityderna i en mängd andra rättsliga och sociala sammanhang få växa fram fritt utan att bli föremål för kommanderingar, om vi hade haft kvar den lagstiftning som rådde år 1940 på alla samhällsområden och om herr Karlsson i Huskvarna inte hade varit med och arbetat för förändringar utan hade litat på att någonting skulle växa fram av sig självt – att människor skulle bli snällare och tolerantare av egen kraft?

Herr Karlsson inser själv att det är ett dåligt försvar för den passiva och intetsägande ståndpunkt som utskottet tar. Det är självklart att man fattar beslut i en parlamentarisk församling i avsikt att åstadkomma samhälleliga förändringar.

Herr Karlsson anför att lagutskottet gjorde ett av tolerans präglat uttalande 1973, då man sade att homosexuell samlevnad är en från samhällets ståndpunkt helt acceptabel samlevnadsform. Det är riktigt. Det skedde bl. a. efter initiativ i en motion från vänsterpartiet kommunisterna. Men vad det här gäller är inte bara att göra de homosexuellas samlevnad till en accepterad samlevnadsform, någonting som vi tolererar, utan att göra den till en likvärdig samlevnadsform, att skapa samma rättsregler som för all annan samlevnad. Det är det saken gäller. Det är där man hade förväntat sig att utskottet nu åtminstone genom att peka på vissa konkreta punkter hade kunnat tänka sig att gå vidare – att man åtminstone hade utvecklat som sin mening att familjelagssakkunniga borde ha detta mål i sikte. Ett sådant riksdagens uttalande hade kunnat ha ett stort värde. Vi gör många gånger den typen av anvisningar, uttalanden, meningsyttringar, som har sin betydelse för lagstiftningsarbetet även i de fall där det redan pågår en utredning.

Sedan är det så, herr Karlsson, att ni i utskottet har haft ett omfattande material som har tillställts er av Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, de homosexuellas största intresseorganisation. Hade det då inte varit motiverat, allra helst i ett socialutskott, att med utgångspunkt i det materialet ta upp och åtminstone påvisa behovet av reformer t. ex. när det gäller den bostadspolitiska sektorn, när det gäller yrkesdiskrimineringen, när det gäller skolöverstyrelsens här av mig citerade fördomsfulla attityd mot homosexuella lärare? Hade det inte varit anledning att ta upp det? Hade det inte också varit anledning att ta upp den av mig citerade mycket bristfälliga utredning som USSU gör av homosexualitetens problem, där man verkligen inte spårar någon progressiv eller tolerant inställning utan där en hel del av de gamla attityderna

finns kvar och där dessutom problemet behandlas ytterligt summariskt? Är det verkligen riktigt av utskottet att då säga – och herr Karlsson upprepade det dessutom efter mitt anförande – att detta är en utgångspunkt för den information om homosexualitet som han säger att han vill ställa sig bakom? Menar han att denna knapphändighet från USSU:s sida är tillräcklig för att bekämpa de fördomar det här gäller?

Låt mig som ytterligare ett bevis på djupet och styrkan i vissa fall av dessa fördomar få göra ett citat ur tidningen Dagen, ett citat som väl dess bättre inte uttrycker meningar som delas av alla religiösa personer. Men Pingströrelsen är ju en stor folkrörelse, och vad man säger i sitt huvudorgan har säkerligen en indoktrinerande effekt och ideologisk betydelse i många människors ögon, och det påverkar attityderna, dessa attityder som herr Karlsson inte vill att vi skall göra någonting åt, därför det är att kommendera. Artikelförfattaren behandlar homosexualitetens orsaker, och citatet är från den 31 juli i år. Förutom fysiska och psykiska orsaker sägs homosexualiteten ha demoniska orsaker: "Homosexualitet orsakas eller förstärks genom demonisk påverkan oftare än vad som erkänns eller är känt. Onda andemakter förstör en människas personlighet och suddar ut hennes 'jag'. Satans uppror går ut på att bryta ner och förstöra Guds skapelse. Det finns människor som attackeras av dessa demoner. Psykiska problem som t. ex. dolda hatkänslor mot föräldrarna öppnar för angrepp. Det finns också människor som genom att medvetet gå in för ett liv i homosexualitet, har låtit sig besättas av dem. Bön, fasta och befrielse i Jesu namn är vägen till frihet i detta fall."

Artikelförfattaren utgår från den gammaltestamentliga synen på homosexualitet, som väl dess bättre inte är typisk för kärnan i det kristna budskapet. Men detta är alltså ett av de grova exemplen på fast förankrade attityder inom väsentliga delar av svensk folkopinion. Vore det inte på sin plats, herr Karlsson i Huskvarna, med litet kommendering i det här fallet i stället för denna slappa passivitet som ni visat när ni handlagt ärendet och som inte fört saken ett enda steg framåt.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Socialutskottets ordförande säger att det inte är någon skillnad mellan utskottsmajoritetens och reservanternas förståelse för de homosexuellas situation. Det är bra med förståelse, herr Karlsson, men det räcker inte. Det behövs åtgärder också, det behövs en större aktivitet för att påverka attityder och fördomar.

För att förebygga alla missförstånd vill jag understryka att jag inte tror att man kan kommendera människor till nya attityder. Jag vet inte vem som har uttalat någon sådan tanke; i varje fall går det inte att kommendera i vårt samhälle. Men om man anser att det finns fördomar som leder till att en stor grupp människor blir förtryckta, är det en angelägen uppgift att fundera över hur vi skall bli av med dessa fördomar. Vad skall vi göra utan att förgräpa oss på den fria opinionsbildningen? Vad kan vi göra för att människor som i dag lever i en betryckt situation,

skall kunna få leva ett friare liv?

Vi har sagt att en första sak man kan göra är att ta fram en dokumentation som innehåller en modern syn på homosexualitet och som visar vetenskapens syn på de många vanföreställningar som finns. Vi tror att en sådan dokumentation skulle ha mycket stor inverkan på opinionen, helt enkelt genom att fakta kommer fram och genom att vetenskapen och det officiella Sverige ställer sig bakom dessa fakta.

Sedan måste självfallet opinionsbildningen fungera så att olika människor, grupper och medier tar till sin uppgift att föra ut detta material. Men det gäller självklart också att i skolan, där vi skall meddela undervisning som bygger på vetenskapens nuvarande ståndpunkt, ta upp fördomar och mänskliga relationer till diskussion. Detta är en viktig uppgift. Om den sköts på ett riktigt sätt underlättas de homosexuellas situation.

Detta är inte att kommendera eller att göra våld på den fria opinionsbildningen. Man behöver inte välja mellan de två ytterligheterna att kommendera människors tänkande eller att inte göra någonting – det är ett fel som utskottet har gjort.

Det bör alltså tillsättas en utredning med den dubbla uppgiften att dels lägga fram en utförlig dokumentation, dels göra en kartläggning av de många olika områden där de homosexuella är diskriminerade och där åtgärder behöver sättas in för att rätta till förhållandena. Här kan man ha god hjälp av det material som RFSL har tagit fram.

Detta utredningsarbete skulle kunna gå relativt snabbt och vara av stor betydelse för att lätta den betryckta situation, som många homosexuella i dag befinner sig i.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag kan försäkra herr Svensson i Malmö – med anledning av citatet ur tidningen Dagen – att jag inte tror på några demoner eller är beroende av dem. Jag sade att man inte kan kommendera fram någon ny inställning hos människor. Det är ett uppfostringsproblem och ett utvecklingsproblem, och sådana löser man inte med någon specialutredning kring frågorna. Det är i stort sett de synpunkterna som ligger bakom utskottets ställningstagande.

Detta innebär inte att vi är negativa till de homosexuella och inte förstår deras problem, men vi tror helt enkelt inte på en utredning på samma sätt som herr Svensson i Malmö gör.

Herr Svensson talade om USSU och skolöverstyrelsen. Jag vill bara understryka att vi i utskottet har sagt att det finns anledning att vid den fortsatta beredningen av USSU:s förslag om sexual- och samlevnadsundervisningen ägna de homosexuella speciell uppmärksamhet. Det är precis vad vi vill göra. Men vi kan inte här diskutera USSU:s förslag eftersom det i varje fall inte nu hör utskottet till.

Jag vågar säga att attitydförändringar inte kan kommenderas fram, herr Svensson. Det gäller att påverka genom upplysningsverksamhet.

Jag vill sedan säga ett par ord till herr Romanus. Folkpartiet hade länge ett förslag om att utreda de ensamståendes problem. Riksdagen avvisade varje gång denna begäran om utredning därför att det är en mängd frågor som finns för de ensamstående lika väl som för de homosexuella. Nu har folkpartiet funnit sig i detta och är tydligen på det klara med att man i stället bör lösa problem efter problem. Det behövs inte någon speciell, övergripande utredning för den saken.

Herr talman! Jag ber än en gång att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag förstår herr Karlsson i Huskvarna mindre och mindre för varje nytt inlägg han gör. Nu tycks han vilja sätta likhetstecken mellan kommendering och all sorts medveten påverkan från statens och samhällsorganens sida. Tänk vilken katastrof det skulle bli om vi inte i skolväsendet hade bestämda attityder i olika värderingsfrågor. Nästan varje beslut vi fattar här i riksdagen är på ett eller annat sätt ett ideologiskt ställningstagande, vars anda vi vill skall präglade samhällslivet och människorna.

Herr Karlsson använder argumentet att man inte kan kommendera fram attitydförändringar som ett skydd att krypa bakom därför att han egentligen inte vill göra någonting och därför att utskottet inte heller har föreslagit någon som helst ytterligare åtgärd i denna fråga.

Låt mig ta en liten parallell som visar vad jag menar. Om herr Karlsson i Huskvarna hade fört samma resonemang som han nu för gentemot de homosexuella mot en annan minoritet i samhället, nämligen invandrarna, tror jag att var och en hade insett – även han själv – att det hade varit en fullständigt oförsvarlig inställning. När det gäller invandrarna och deras problem har vi inte i den här kammaren varit rädda för att acceptera övergripande utredningar. Då har vi inte varit rädda för att göra en samlad kartläggning för att få fram program för invandrapolitiska åtgärder, och vi har heller inte varit rädda för att låta staten och samhällsorganen manifesteras en bestämd attityd i invandrarfrågorna.

Jag skulle vilja fråga herr Karlsson i Huskvarna: Om det i det svenska samhället skulle uppstå en tydlig opinion av diskriminerande natur riktad mot invandrarna, skulle det då vara en för herr Karlsson oacceptabel form av kommendering om den svenska staten tog bladet från munnen och officiellt deklarerade att sådan diskriminering var oförenlig med det svenska statsskickets grunder och ovärdig ett samhälle av den typ vi vill söka förverkliga här i landet? Jag är övertygad om att han hade stött ett sådant yrkande. Det är bara det att hans inställning till olika minoriteter förefaller något annorlunda. Varför kan han inte resonera med en parallell logik här? De olika minoriteternas problematik är ändå varandra ganska lika.

I sina allmänna och rätt svepande formuleringar har herr Karlsson vikit undan från den fråga jag ställde och som jag gärna – i detta som

jag hoppas sista inlägg av mig i denna debatt – vill söka ett svar på. Utskottet anser det viktigt att man "så långt det är möjligt" skall skapa lika regler för hetero- och homosexuella i lagstiftning och förordningar. Får jag då fråga: Var skulle det inte vara möjligt att skapa en sådan likhet? Var skulle särbehandlingen vara acceptabel? Till dess vi får svar på den frågan skingras icke min misstänksamhet gentemot socialutskottets passivitet och fördomsfullhet på den här punkten.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag skulle bara vilja råda herr Karlsson i Huskvarna att inte dra alltför stora växlar på det faktum att folkpartiet inte varje år upprepar motioner som avslås i riksdagen. Det betyder inte att vi medger att de skulle vara felaktiga.

Vad som skiljer de homosexuellas situation från de ensamstående är att det finns ett särskilt behov att lägga fram en dokumentation som kan skingra fördomarna kring homosexualitet. Det har vi inte riktigt samma behov av när det gäller de ensamstående. I det fallet var det mera en praktisk fråga, om man skulle utreda på det ena eller andra sättet. Här finns verkligen ett behov av det som jag kanske litet slagordsmässigt kallade en svensk Spejerrapport – med den effekt på de homosexuellas situation som själva framläggandet av fakta kan ge.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag skall inte fortsätta diskussionen med herr Svensson i Malmö. Han varken vill eller kan förstå utskottet. Jag kan förstå att han är het i sin vilja att skapa förbättrade förhållanden för de homosexuella, men jag försäkrar att vi har lika stor önskan som herr Svensson. Det är bara det att vi valt skilda vägar. Vi tror nämligen inte att den utredning herr Svensson vill ha löser problemen, utan vi är övertygade om att man bör gå en annan väg, nämligen att steg för steg ändra situationen och att det ger det bästa resultatet. Det är vår väg och vi gör anspråk på att den är lika effektiv och ger de homosexuella lika goda möjligheter som den väg herr Svensson propagerar för. Det är egentligen allt jag vill säga.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag blir ytterligare överraskad. Hur kan man säga att en väg kan ge resultat när man inte anvisar någon väg, när man inte har några konkreta förslag att komma med?

Om herr Karlsson förstår mig eller inte är mindre väsentligt. Men det vore rimligt att herr Karlsson svarade på de frågor jag ställt så att han åtminstone manifesterade att han förstätt vad han själv varit med om att skriva i utskottets betänkande.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Romanus och Hagberg i Borlänge, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Romanus begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 19 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Romanus och Hagberg i Borlänge.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 254
Nej - 36
Avstår - 14

§ 6 Vissa abortfrågor

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:20 med anledning av motioner om vissa abortfrågor.

I detta betänkande behandlades motionerna

1975:1241 av herr Fridolfsson m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde sådan författningsändring att av denna klart framgick att läkare och annan sjukvårdspersonal som av etiska eller religiösa skäl begärde befrielse från att delta i abortingrepp skulle medges denna rätt,

1975:1259 av fröken Hörlén m. fl. (fp) och

1975:1274 av herr Nilsson i Agnäs (m), vari hemställts att riksdagen beslutade att hos regeringen begära förslag om ny abortlagstiftning på indikationer enligt motionens syfte.

Utskottet hemställde

1. beträffande begäran om förslag till ny abortlagstiftning att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1274.

2. beträffande vissa sociala frågor m. m. i anknytning till abortlagstiftningen att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1259.

3. beträffande rätt för sjukvårdspersonal till befrielse från deltagande i abortingrepp att riksdagen skulle avslå motionen 1975:1241.

befrielse från deltagande i abortingrepp av herrar Carlshamre (m) och Åkerlind (m) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa att riksdagen med bifall till motionen 1975:1241 hos regeringen skulle anhålla om sådan författningsändring att av denna klart framgick att läkare och annan sjukvårdspersonal som av etiska eller religiösa skäl begärde befrielse från att delta i abortingrepp skulle medges denna rätt.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande beträffande begäran om förslag till ny abortlagstiftning av herrar Svensson i Kungälv (s) och Åkerlind (m).

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! I socialutskottets betänkande nr 20 behandlas bl. a. motion 1274 av herr Nilsson i Agnäs. I den motionen yrkas att riksdagen skall begära förslag om ny abortlagstiftning som innehåller bestämmelser om att abort skall tillåtas endast i de fall då indikationen uppenbar fara för moderns liv föreligger.

Inför riksdagens behandling av abortlagen förra året yrkade jag själv i en motion att abort skulle få beviljas endast efter vissa indikationer och att tillämpningen skulle vara strikt. Jag menade också att antalet indikationer borde vara färre än enligt tidigare lagstiftning. Förslagen i reservationerna 1 och 2 till socialutskottets betänkande nr 21 år 1974 var i det avseendet av liknande innebörd. Jag anser fortfarande att riksdagen då borde ha tagit beslut i den riktningen, dock inte fullt så långtgående som den nu föreliggande motionens förslag.

Trots att jag har både stor förståelse och respekt för den syn på frågan som framförs i motionen av herr Nilsson i Agnäs och delar mycket av de uppfattningar som där framförs har jag inte ansett mig kunna tillstyrka motionen, av deklarerade skäl. Jag vill med detta förklara anledningen till det särskilda yttrande som jag tillsammans med herr Svensson i Kungälv fogat till utskottsbetänkandet vad beträffar begäran om förslag till ny abortlagstiftning.

I betänkandet behandlas också motionen 1241 av herr Fridolfsson m. fl. I den motionen begärs sådan författningsändring att det klart skall framgå att läkare och annan sjukvårdspersonal som av etiska eller religiösa skäl begär befrielse från att delta i abortingrepp skall medges denna rätt. Herr Carlshamre och jag har reserverat oss för motionen och alltså för denna rätt för sjukvårdspersonalen.

När abortlagen behandlades förra året fanns det i en rad motioner krav på författningsreglering. Sålunda fanns kravet bl. a. i en partimotion från moderata samlingspartiet och i enskilda motioner med många under-tecknare dels från centerpartiet, dels från socialdemokraterna och dels från folkpartiet. I reservationen 2 till utskottets betänkande förra året sägs: "I detta sammanhang vill utskottet också understryka vikten av att läkare och annan sjukvårdspersonal, som av etiska eller religiösa skäl har svårt att acceptera abortingrepp, skall slippa delta i verksamheten

härmed. Enligt utskottets mening bör sjukvårdspersonals rätt att vägra medverka vid abort författningsmässigt regleras." I reservationen I heter det angående sjukvårdspersonalens rätt att slippa delta vid aborter: "Utskottet finner denna princip så viktig att den bör införas i lagen eller i särskilda anvisningar." I båda reservationerna till förra årets betänkande fanns alltså detta krav med.

När reservationerna gemensamt ställdes mot utskottets förslag, som avstyrkte författningsreglering, fick de båda reservationerna över 100 röster i kammaren. I den skrivning från utskottets majoritet som då vann omröstningen i kammaren sågs att man förutsätter "att läkare och annan sjukvårdspersonal, som av etiska eller religiösa skäl har svårt att acceptera abortingrepp, skall slippa delta i verksamheten härmed, varför någon författningsmässig reglering av frågan inte är påkallad". Denna skrivning ansågs då vara ett bestämt ställningstagande emot att något som helst tvång mot sjukvårdspersonalen skulle få förekomma i den här frågan.

Det har tyvärr inte gått som utskotts- och riksdagsmajoriteten då förutsatte. Det har i stället gått så långt som till en JO-anmälan från sjukvårdspersonal, som av sin huvudman vägrats den rätt som riksdagen förutsatte att de skulle ha.

På s. 7 i föreliggande betänkande skriver socialutskottets majoritet bl. a. följande: "Det är därför beklagligt att socialstyrelsen inte ansett sig i sina anvisningar böra ansluta sig till utskottets synpunkter beträffande sjukvårdspersonalens medverkan vid abort. Eftersom JO aktualiserat denna fråga hos socialstyrelsen får emellertid socialstyrelsen anledning att ånyo överväga innehållet i sitt ovan angivna cirkulär. För den händelse socialstyrelsen därvid omprövar sitt tidigare uttalande rörande sjukvårdspersonalens möjligheter att slippa medverka vid abort till förmån för den avsevärt mera restriktiva standpunkt utskottet gett uttryck åt, framstår behovet av särskild författningsreglering som klart mindre än f. n."

Dessa uttalanden av socialutskottet innebär naturligtvis att man kan tänka sig en förbättring på detta område, och det är bra att utskotts-majoriteten uttalar sig så bestämt gentemot socialstyrelsen i denna fråga. Men jag tycker inte det är tillräckligt. Utskottets skrivning slutar ändå med att man förutsätter att sjukvårdspersonal, som av etiska eller religiösa skäl har svårt att acceptera abortingrepp, skall slippa delta i verksamheten härmed, och så avstyrker man kravet på författningsreglering.

Har man då anledning att tro att det skall bli någon förändring? Nej, inte att döma av det svar som socialstyrelsen efter utskottsbehandlingen har avgivit till JO i denna fråga. Man har ett enligt min mening anmärkningsvärt synsätt när man bl. a. skriver: "Ett abortärende bör enligt socialstyrelsens mening betraktas som vilket annat medicinskt behandlingsärende som helst." Sedan gör socialstyrelsen något så förbluffande som att gradera de etiska betänkligheterna och skriver: "Med hänsyn till den speciella frågeställningen i förevarande ärende, vill socialstyrelsen härutöver framhålla att etiska och religiösa skäl mot utförande av aborter

måste bedömas med djupare allvar och större förståelse ju senare under havandeskapet frågan om abort blir aktuell." Denna gradering är rätt märklig.

Jag vill delge kammaren några ytterligare citat ur skrivelsen från socialstyrelsen. Man säger t. ex.: "Den i detta ärende aktuella frågan om sjukvårdspersonalens skyldighet att medverka vid abortoperationer kan i och för sig sägas vara oberoende av vilken verksamhet sjukvårdshuvudmännen bedriver. En grundförutsättning är ju att sjukvårdspersonalen liksom annan personal i allmänhet är skyldig att fullgöra de arbetsuppgifter, som arbetsgivaren ålägger dem. Sålunda föreligger principiellt skyldighet för sjukvårdspersonalen att även medverka i abortverksamheten, om vederbörande sjukvårdshuvudman så bestämt."

Vidare säger man: "Varken socialutskottets eller departementschefens uttalanden rubbar den principiella skyldigheten för sjukvårdspersonalen att efter sjukvårdshuvudmannens bestämmande medverka i abortärenden."

Litet längre fram heter det: "Finns inte sjukvårdspersonal i tillräcklig omfattning att tillgå kan sålunda abortlagens syfte komma att förfelas. — — — Om sålunda situationen skulle vara sådan att önskemålen från sjukvårdspersonalens sida inte helt kan tillgodoses utan att handläggningen av abortärendena avsevärt fördröjs eller eventuellt omöjliggörs och frågan inte kan ordnas på något annat sätt, måste enligt socialstyrelsens mening — liksom i andra medicinska behandlingsärenden — personalintresset rimligen vika för patientintresset."

Här framkommer återigen det synsätt som innebär att man jämställer aborter med andra medicinska behandlingsärenden, vilket enligt min uppfattning är rätt märkligt.

Till sist säger socialstyrelsen: "Som framgår av vad ovan härom framhållits, anser dock styrelsen departementschefens och socialutskottets uttalanden vara innehållsmässigt likvärdiga."

Mot bakgrunden av vad socialstyrelsen här uttalat till JO tycker jag att man måste se rätt mörkt på möjligheterna att få en annan ordning till stånd. Det ger enligt min mening inte stort hopp om en ändring i synsättet. En författningsreglering framstår nu, efter denna skrivelse från socialstyrelsen, som ännu nödvändigare.

Sveriges läkarförbund, som på eget initiativ sedan man fått kännedom om att motionen väckts skrivit till utskottet i frågan, framhåller att man varmt vill tillstyrka den i föreliggande motion gjorda hemställan. Jag tycker att detta uttalande bör väga tungt när riksdagen skall fatta beslut i denna fråga.

Det här är inte en fråga om aborter skall tillåtas eller inte, utan det är i grunden en fråga om att ta hänsyn till de anställdas intressen och behov.

Riksdagen har tidigare uttalat att man skall ge de anställda ökad insyn och ökat inflytande på arbetsplatserna och att man inom sjukvården liksom inom arbetslivet i övrigt bör ta hänsyn till de anställdas intressen

och förutsättningar i olika avseenden. Så långt är det bra.

Man försöker på allt sätt i andra sammanhang skydda de anställda mot fysiska och psykiska hälsorisker. Det skall vi fortsätta med. Men då måste vi också vara både konsekventa och generösa när det gäller dem bland sjukvårdspersonalen som har betänkligheter mot att delta i abortverksamhet. I de fall där de själva upplever, att de har betänkligheter som grundas på etisk eller religiös övertygelse, så skall de känna och veta att det skydd för de anställda som vi alla talar så ofta om även gäller dem. Den anställdes inställning till dessa frågor skall inte heller tillåtas inverka på vederbörandes anställningsförhållande. Det tycker jag att vi klart skall uttala, och det är bra om det deklarerar från olika håll.

Herr talman! Det finns mycket som talar för författningsreglering av den här frågan. Därför yrkar jag bifall till reservationen vid socialutskottets betänkande nr 20.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! När riksdagen förra året antog en ny abortlag var det många som spådde att denna skulle leda till en enorm ökning av antalet aborter. Det saknades inte skräckskildringar. Jag behöver inte upprepa deras innehåll. Jag bara konstaterar att olycksprofetierna hittills har kommit på skam, att den nya abortlagstiftningen innebär tidigare aborter och att det därmed har blivit lättare att klara aborterna både sett ur den behandlade kvinnans synpunkt och vad gäller rent materiellt sjukvårdsresursmässiga bedömningar.

Jag anser det angeläget att slå fast detta. Antalet aborter har visserligen siffermässigt ökat, men ökningen är måttlig. Tar man i beräkningen att illegala aborter nu är borta, så är den siffermässiga ökningen säkerligen ytterst liten.

De som nu kräver en ny abortlag är således ute i fullständigt ogjort väder. Ett enhälligt utskott har avstyrkt tankarna på en ändring av abortlagstiftningen. Det enda som i år skiljer utskottets ledamöter åt är att två moderater antecknat sig för en reservation beträffande sjukvårdspersonalens rätt att befrias från att delta i abortingrepp.

Den frågan föranledde även förra året en liknande reservation. Men den avvisades av kammaren. Utskottet följer nu riksdagsmajoritetens linje från 1974 och föreslår att den nuvarande ordningen beträffande sjukvårdspersonalens befattning med abortingrepp skall bestå. Man avvisar från utskottets sida en författningsmässig reglering av dessa förhållanden och understryker vad utskottet och riksdagen sade förra året, att man förutsätter att "läkare och annan sjukvårdspersonal, som av etiska eller religiösa motiv har svårt att acceptera abortingrepp, skall slippa delta i verksamheten härmed".

Jag vill understryka att vad utskottet skrev förra året och som alltjämt gäller är att sjukvårdspersonal som har betänkligheter i angivet hänseende inte skall vägra medverka då det är fråga om abortingrepp som är nöd-

vändiga för att undvika fara för moderns liv eller hälsa.

Det är också på de grunderna som utskottet avvisar en författningsmässig reglering av frågan. Vi förutsätter att sjukvårdshuvudmännen kommer att handla i enlighet med vad riksdagen förra året uttalade.

I debatten om abortsituationen är det just den här frågan som är aktuell. Den har aktualiserats också av socialstyrelsens anvisningar, som skrevs inte med utgångspunkt i riksdagsmajoritetens uttalande utan med utgångspunkt i den proposition som förelåg år 1974. I sak kanske det inte skiljer så mycket mellan propositionens innehåll och utskottets skrivning. Det var bara det att utskottet i sin formulering mer skärpt betonade det som i propositionen anfördes om sjukvårdspersonalens ställning.

Jag delar uppfattningen att socialstyrelsen borde ha använt den formulering som riksdagen godkände. Det är den som borde gälla. När nu socialstyrelsen i sitt yttrande till JO i ett ärende vidhåller sin formulering från 1974 tycker jag att den handlar fel. Socialstyrelsen bör inte godtyckligt ta den formulering den själv finner för gott, utan det borde vara dess självklara uppgift att följa vad riksdagen begärde förra året. Någon egen tolkning kan jag inte finna att socialstyrelsen bör göra. – Detta är alltså också ett svar på det som herr Åkerlind anförde i detta avseende.

Min rekommendation till socialstyrelsen är: Ändra på anvisningarna. Skriv dem som riksdagen vill ha dem.

Sedan vill jag också säga att det i stort sett inte har förekommit några svårigheter mellan huvudmännen och sjukvårdspersonalen. Det fall som jag tidigare antydde och som föranlett klagomålen till JO gäller Piteå lasarett, där både läkare och annan medicinalpersonal begärde befrielse från att delta i abortbehandling. Observera: det gällde – enligt uppgift jag fått från landstinget – hela personalen vid kvinnokliniken i Piteå. Och i ett sådant läge är det förstaeligt om sjukvårdshuvudmannen, i detta fall Norrbottens läns landsting, svarade negativt på framställningen. Man kunde ju knappast på en enda gång låta hela personalen bli befriad från att delta i abortbehandling.

På mig verkar det som om sjukvårdspersonalen där gjorde närmast något av en uppagerad handling. Och då ställer man sig onckligen litet fundersam. Någon av läkarna lär i alla fall tillhöra en meningsriktning som inte är representerad i riksdagen men som drivit propaganda mot abortlagen. Detta kan vara en förklaring till förhållandena i Piteå.

Nu är emellertid ordningen i Piteå återställd. Genom en omorganisation löste man problemen. En del fall remitterades till kvinnokliniken på Bodens lasarett. Dessutom har man i Piteå i dag tillgång till en anesthesiolog på kvinnokliniken, så att man kan företa abortbehandlingar även där.

Piteåfallet har blivit uppmärksammat, och det var kanske detta som var avsikten med klagomålen hos JO. Men Piteåhistorien visar också att sjukvårdshuvudmannen var beredd att vidta de åtgärder som behövdes för att tillmötesgå personalens krav på att slippa delta i aborter.

Det är precis så som utskottet anser att man skall handla. Därför ger

inte historien i Piteå anledning till någon ändring i gällande ordning. Landstinget har ett ansvar och är berett att också visa det i handling. Man kan behöva göra vissa omorganisationer här och var för att klara de problem som kan uppstå, som skedde i Norrbotten. Eftersom det mig veterligt inte har kommit klagomål från några andra håll så tycker jag inte att det finns någon anledning att se så mörkt på situationen som herr Åkerlind gjorde. Detta är inte några stora problem. Det har som sagt inträffat ett fall, och det fallet är tillrättalagt. Då borde man inte nu behöva reglera i lagstiftning. Frågan löser sig säkerligen själv tack vare att sjukhushuvudmännen – landstingen – har visat sig ha förmåga att klara de uppgifter det gäller.

Såvitt jag kan se finns det ingen anledning att nu ta någon annan ställning än vi gjorde förra året, och jag yrkar därför, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Karlssons i Huskvarna argumentation var ju inte särskilt stark. Han sade att han utgår från att sjukvårdspersonalen alltid skall ställa upp när moderns liv och hälsa är i fara. Det utgår också vi reserverar oss ifrån. Även Sveriges läkarförbund har i sin skrivelse sagt att givetvis förutsätter man att all sjukvårdspersonal är beredd att ställa upp i sådana situationer – när det gäller vanlig medicinsk behandling och när det gäller att rädda människor från döden. Detta tar herr Karlsson tydligen till intäkt för att man skall avvisa författningsreglering. Det tycker jag uppriktigt sagt är ett väldigt svagt skäl, för det är inget skäl. Det är ju för de andra fallen, där det inte är fråga om moderns liv och hälsa, som det är aktuellt med en författningsreglering.

Sedan sade herr Karlsson i Huskvarna något om fallet i Piteå som är föremål för JO-prövning. Att någon av dem som vägrar att delta i abortverksamheten där skulle tillhöra en viss meningsriktning är väl ändå inget skäl. Oavsett vilken meningsriktning de tillhör som inte vill delta i abortverksamhet – religiös, politisk eller annan meningsriktning – så är det inget skäl till att angripa dem, inget skäl till att säga nej till en författningsreglering. Det är heller inget skäl att det är få fall. Även om det bara är ett fall som blir felaktigt behandlat så bör personalen ha rätt till det skydd som vi talar om i andra sammanhang – skydd för att slippa delta i sådan verksamhet som deras samvete förbjuder dem att delta i.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Åkerlind sade att min argumentation inte var stark. Jag begär inte att göra något intryck på herr Åkerlind i det avseendet. Jag bara argumenterar utifrån det sakliga, faktiska förhållandet – att det bara är ett enda fall som är känt, att detta avser Piteå och att man där har löst problemen. Följaktligen är argumentationen så stark som man någonsin kan tänka sig. Det finns i dag inte något olöst fall, herr Åkerlind,

och därför behöver man heller inte ha någon författningsreglering.

Jag vill gärna säga att jag tycker att landstingen har skött den här frågan på ett utmärkt sätt, och jag är övertygad om att de kommer att göra så också i fortsättningen. Därför, herr Åkerlind, är det fullständigt överflödigt att begära en författningsändring.

Herr Åkerlind tog upp Piteåfallet och anknöt till vad som enligt vad jag pekade på kunde vara en av orsakerna till anmälan i Piteå. Men lägg märke till, herr Åkerlind, att när jag talade om förhållandena i Piteå så framhöll jag att det var hela personalen som begärde denna befrielse. Då kunde man också ha ställt Piteåsjukhuset i den situationen, att det inte funnits någon möjlighet att behandla en kvinna i en speciellt svår situation.

Det är inte utifrån dessa utgångspunkter beträffande kvinnans liv och hälsa, herr Åkerlind, som vi avvisar en författningsändring, utan vi gör det helt enkelt därför att det inte finns några sakliga skäl att begära en ändring i det fallet. Det kan inte på något sätt påvisas att det behövs en sådan ändring.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Vi behandlar nu tre motioner som tar upp olika frågor i anslutning till abortlagen.

I motionen 1274 begär Tore Nilsson i Agnäs en omprövning av principerna för hela abortlagstiftningen. Den frågan diskuterades ingående förra året, och inget nytt har tillkommit. Jag kan därför – liksom utskottet – hänvisa till förra årets diskussion. Jag vill bara göra den kommentaren, att jag hoppas att ingen kvinna som har fått en abort behöver läsa Tore Nilssons motion.

I den motion som har väckts från folkpartiet, av Linnea Hörlén m. fl., begärs att regeringen med uppmärksamhet skall följa vad som sker på abortområdet och vidta de åtgärder som är nödvändiga, för att ingen mot sin vilja skall tvingas begära abort på grund av yttre omständigheter som ekonomi, bostad och liknande. Motionärerna trycker också på vikten av att preventivrådgivningen byggs ut snabbt, särskilt för ungdom.

När den nya abortlagen antogs rådde det allmän enighet om att alla ansträngningar skulle göras för att undvika att någon kvinna ställdes i den situationen, att hon mot sin vilja kände sig tvungen att begära abort av yttre orsaker, t. ex. av ekonomiska skäl. Vidare utlovades en kraftfull satsning på förebyggande åtgärder, bl. a. preventivmedelsrådgivning. Här har funnits anledning till kritik när det gällde reglerna för ersättning för preventivmedelsrådgivning hos privatläkare. Trots varningar försämrades den ersättningen under första halvåret i år. Man får hoppas att det misstaget nu har rättats till. Men det finns all anledning inte bara för regeringen utan också för oss här i riksdagen att noga följa utvecklingen. Det kommer vi att göra.

Socialutskottet anser det vara självklart att regeringen följer vad som sker på abortområdet med uppmärksamhet och vidtar de åtgärder som

behövs. Därmed besvaras motionen, som alltså i praktiken är bifallen, även om den på det sätt som är vanligt för oss här i riksdagen – och som ofta är svårt att förstå för andra människor – formellt avslås.

Den tredje motionen gäller sjukvårdspersonalens rätt till befrielse från att delta i abortverksamhet. Där är bakgrunden följande.

I propositionen med förslag till ny abortlag förra året uttalade justitieministern att man inom sjukvården, liksom i arbetslivet i övrigt, så långt det är möjligt bör ta hänsyn till de anställdas intressen och förutsättningar i olika avseenden. Man borde därför, enligt statsrådet, undvika att till abortverksamheten binda sådan personal som av exempelvis moraliska eller religiösa skäl har svårt att acceptera sådant arbete. Några författningsbestämmelser ansåg inte justitieministern behövdes.

Utskottet behandlade denna fråga med anledning av motioner och sade – som redan har nämnts här – i sitt betänkande att utskottet förutsatte "att läkare och annan sjukvårdspersonal, som av etiska eller religiösa skäl har svårt att acceptera abortingrepp, skall slippa delta i verksamheten härmed – – –. Å andra sidan förutsätter utskottet att sjukvårdspersonal – – – inte skall vägra medverka då fråga är om abortingrepp som är nödvändiga för att undvika fara för moderns liv eller hälsa." Mot bakgrund av dessa uttalanden ansåg utskottet inte heller att någon reglering av frågan i författning behövdes, liksom man inte heller förordade någon reglering av sjukvårdshuvudmännens skyldighet att se till att abort kan utföras.

Det fordras inte något större skarpsinne för att uppfatta att utskottets formulering skiljer sig från propositionens. Det var också fullt avsiktligt, och det var en förutsättning för att utskottet skulle kunna uppnå enighet på denna punkt.

I socialstyrelsens anvisningar sägs nu att man inom sjukvården liksom i arbetslivet i övrigt "så långt det är möjligt" bör ta hänsyn till de anställdas intressen och förutsättningar i olika avseenden.

Socialstyrelsen utgick alltså ifrån propositionens ord i stället för från utskottets.

Erfarenheten av tillämpningen av socialstyrelsens anvisningar tycks visa att sjukvårdspersonalen inte kan räkna med den befrielse från skyldighet att medverka i abortingrepp som förutsattes i utskottets uttalande. Ett fall där två överläkare begärde befrielse från att medverka vid abortingrepp behandlas nu av JO. Det kan noteras att läkarna i det fallet har förklarat sig beredda att medverka vid abortingrepp när det är fara för moderns liv eller hälsa. Läkarnas begäran om befrielse har avvisats ända upp i regeringsrätten.

JO har vänt sig till socialstyrelsen med en fråga, varför socialstyrelsen inte i sina anvisningar har tagit hänsyn till socialutskottets uttalande. När det betänkande vi nu behandlar antogs av utskottet hade socialstyrelsen ännu inte svarat.

Utskottet beklagar att socialstyrelsen inte i sina anvisningar har anslutit sig till utskottets synpunkter. Eftersom JO har vänt sig till socialstyrelsen

får styrelsen en chans att ändra sig. För den händelse socialstyrelsen därvid omprövar sitt tidigare uttalande till förmån för den avsevärt mer restriktiva ståndpunkt som utskottet har gett uttryck åt – restriktiv när det gäller personalens skyldigheter – framstår behovet av särskild författningsreglering som klart mindre än f. n., enligt utskottets mening.

Innebörden är alltså, att om socialstyrelsen vidhåller sina anvisningar, anser utskottet att ett visst behov föreligger av författningsreglering, så att utskottets önskemål förverkligas.

Nu har socialstyrelsens yttrande kommit. Styrelsen säger där till en början att man strävar efter att avdramatisera abortfrågan, framför allt för de abortsökande kvinnornas skull. Den målsättningen kan jag hålla med om, även om socialstyrelsens önskemål, att ett abortärende skall behandlas som vilket annat medicinskt behandlingsärende som helst, framstår som orealistiskt. Man kan inte bortse från att många människor, även bland dem som arbetar i sjukvården, har en annan syn på abortingreppet än på andra medicinska åtgärder och att denna syn är djupt rotad i deras etiska åskådning.

Tyvär bidrar knappast socialstyrelsens yttrande till att avdramatisera abortfrågan. Tvärtom innebär det en direkt utmaning mot socialutskottet och därmed mot riksdagen. Det innehåller inte heller något allvarigare försök att lugna dem bland sjukvårdspersonalen som blivit oroade av utvecklingen beträffande personalens möjlighet att slippa medverka vid abortingrepp.

Socialstyrelsen hävdar nämligen att det inte skulle vara någon skillnad mellan propositionen och socialutskottets uttalanden i den aktuella frågan. Det anförs som argument för att man i anvisningarna har använt propositionens ord.

Även om det inte vore någon större skillnad, borde socialstyrelsen ha hållit sig till utskottets formuleringar, eftersom det är dessa som legat till grund för riksdagens beslut om motionerna i ämnet.

Men nu är det dessutom en tydlig skillnad, vilket utskottet alltså påpekar i det betänkande vi behandlar i dag. Utskottet har uttalat, att personal som av etiska eller religiösa skäl har svårt att acceptera abort skall slippa delta i verksamheten därmed. Det enda undantag som utskottet nämner är när abort är nödvändig med hänsyn till moderns liv eller hälsa.

Socialstyrelsen däremot talar om att man "så långt det är möjligt" skall ta hänsyn till de anställdas uppfattning. Av socialstyrelsens senaste yttrande framgår att det innebär att även risken för en viss försening av ingreppet enligt styrelsens mening kan tas till intäkt för att tvinga personal att medverka, även om inte någon fara för moderns liv eller hälsa föreligger. Detta är en klar skillnad mot utskottets uttalande.

En anmärkningsvärd detalj i sammanhanget är att socialstyrelsen fattade beslut om sitt yttrande samma dag som utskottets betänkande justerades. Enligt uppgift hade JO begärt in yttrande långt tidigare men gått med på uppskov till den 1 november. Ändå väntade socialstyrelsen

till den 27 november, vilket innebar att utskottet inte vid sitt beslut kunde beakta vad socialstyrelsen hade sagt. Genom att ta beslutet samma dag lyckades socialstyrelsen också undgå att själv ta hänsyn till vad utskottet har uttalat. Om man hade känt till detta, hade det ju varit helt omöjligt för socialstyrelsen att hävda att propositionens och utskottets uttalanden är likvärdiga. Den här tidsplaneringen verkar en smula *fjoffig*, miljt talat!

Man får hoppas att JO, om riksdagen godkänner utskottets betänkande, på nytt vänder sig till socialstyrelsen med en uppmaning att rätta till anvisningarna. Jag instämmer på den punkten i den uppmaning som utskottets ordförande riktade till socialstyrelsen.

Om socialstyrelsen inte beaktar vad socialutskottet har sagt, kvarstår givetvis utskottets uttalanden om behovet av en författningsreglering. En rättelse från socialstyrelsen bör ske snabbt, före den allmänna motionstidens utgång i januari.

Personligen anser jag att det vore lyckligast, om man kunde lösa denna fråga utan lagreglering, men det förutsätter självfallet att det ansvariga ämbetsverket tar den hänsyn till vad riksdagen och dess utskott uttalar, som man har anledning att förvänta sig.

Att i dag rösta för reservationen, vilket kunde te sig naturligt med hänsyn till socialstyrelsens yttrande, anser jag inte möjligt. Reservationens yrkande är alltför onyanserat. Där nämns t. ex. ingenting om skyldigheten att utföra abortingrepp när detta är nödvändigt med hänsyn till moderns liv och hälsa.

Jag vill till slut betona, att det faktum att personal med samvetsbetänkligheter bör få slippa att medverka vid abortingrepp självfallet inte får förhindra eller försvåra att den som enligt lagen har rätt till abort också får den utförd snabbt och under betryggande former. Det är sjukvårdshuvudmannens självklara uppgift att se till att detta kan ske.

Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr KARLEHAGEN (c):

Herr talman! När riksdagen på våren 1974 hade att ta ställning till förslaget om ny abortlag klargjorde jag dels i en motion, dels i debatten i kammaren min principiella syn på abortfrågan. Min inställning är oförändrad. Vi har i dag en abortlagstiftning som enligt min uppfattning är av etiska skäl oacceptabel. Fostret måste betraktas som en form av mänskligt liv, som det är samhällets skyldighet att skydda. Jag vill i dag bara göra denna korta deklaration och hänvisar i övrigt till den debatt som ägde rum i samband med att propositionen framlades 1974.

Jag vill sedan något kommentera den problematik som tas upp i reservationen av herrar Carlshamre och Åkerlind. Socialutskottet gjorde ju ett klart ställningstagande 1974 – det har refererats här och jag behöver inte återge det igen – men det är uppenbart att socialstyrelsen i sina anvisningar om tillämpningen av abortlagen inte fäst något större avseende vid socialutskottets och riksdagens uttalande från detta år. So-

cialstyrelsen framhåller visserligen att hänsyn bör tas till sjukvårdspersonalens intressen men tycks lägga tyngdpunkten vid personalens skyldighet att medverka vid abortingrepp, om arbetsgivaren kräver detta.

Denna inställning, som också kommer till uttryck i socialstyrelsens nyligen avgivna yttrande till JO, kan inte accepteras. Den sjukvårdspersonal som av etiska skäl har svårt att medverka vid abortingrepp skall inte under några omständigheter tvingas till detta. I de få fall där moderns liv kan vara i fara föreligger såvitt jag förstår ingen konfliktsituation, och då är det självklart att ingen får dra sig undan sitt ansvar. De samsvetsbetänkligheter som människor kan ha inför abortverksamheten är grundade på en principiell övertygelse, som samhället måste respektera. Det är då orimligt att en arbetsgivare av praktiska skäl skall kunna tvinga personal att delta i sådan verksamhet. Vad blir det då kvar av samsvetsfriheten?

Jag har liksom herr Åkerlind reagerat emot den passus i socialstyrelsens skrivelse till JO som säger att etiska och religiösa skäl mot utförande av aborter måste bedömas med djupare allvar och större förståelse ju senare under havandeskapet frågan om abort blir aktuell. Det skulle alltså vara arbetsgivaren som skall bedöma tyngden i de anställdas etiska och religiösa skäl och därefter föreskriva hur personalen skall handla i en konfliktsituation? En sådan förmyndarattityd är inte förenlig med strävandena efter demokratisering i arbetslivet och strider f. ö. mot den respekt för människors integritet som vi vill skall prägla vårt samhälle över huvud taget.

Utskottet hänvisar i sitt betänkande till socialstyrelsens väntade yttrande till JO. Innehållet i detta var ju, som tidigare sagts, inte känt vid utskottsbehandlingen. Jag vill citera ett par satser i utskottets betänkande som har citerats förut men som jag anser ha en nyckelroll i det här sammanhanget. Utskottet säger följande: "För den händelse socialstyrelsen därvid omprövar sitt tidigare uttalande rörande sjukvårdspersonalens möjligheter att slippa medverka vid abort till förmån för den avsevärt mera restriktiva ståndpunkt utskottet gett uttryck åt, framstår behovet av särskild författningsreglering som klart mindre än för närvarande."

Detta betyder att om socialstyrelsen ändrar sig behövs det ingen författningsreglering; i annat fall föreligger det ett visst behov av sådan reglering. Nu står det alltså klart att någon omprövning av det tidigare uttalandet om sjukvårdspersonalens möjligheter att slippa medverka vid abort inte har skett från socialstyrelsens sida. Därför bedömer jag läget så att en författningsreglering är nödvändig.

Jag yrkar, herr talman, bifall till den reservation som fogats vid socialutskottets betänkande nr 20.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av det som herr Karlehagen senast anförde vill jag bara säga att visserligen har socialstyrelsen i sitt yttrande till

JO inte gjort någon ändring, men jag föreställer mig att styrelsen knappast kan undgå att ta hänsyn till den debatt som förs här i riksdagen i kväll och till det betänkande som utskottet har skrivit. Det finns följaktligen skäl att vänta att socialstyrelsen kan ändra sig på denna punkt.

Herr KARLEHAGEN (c) kort genmäle:

Herr talman! Socialstyrelsen har haft goda möjligheter att ändra inställning i denna fråga, och jag tycker att det är en alltför from förhoppning att styrelsen nu skulle ändra på en inställning som man två gånger har dokumenterat och slagit fast.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Den fromma förhoppningen kan, herr Karlehagen, grundas på det faktum att utskottet har möjligheter att nästa år ta ställning på nytt, och då kan vi skärpa skrivningen ytterligare om det behövs. Och jag förutsätter att socialstyrelsen kommer att ändra inställning på grund av den situation som nu råder.

Herr KARLEHAGEN (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse herr Karlssons i Huskvarna bestämda deklaration att han vidhåller den uppfattning som kom till uttryck i socialutskottets betänkande förra året och som han upprepade i dag. Och nu går dessutom herr Karlsson så långt att han säger, att om socialstyrelsen inte omprövar sin inställning kan det bli nödvändigt att till nästa år överväga en författningsreglering.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr FRIDOLFSSON (m):

Herr talman! I socialutskottets förevarande betänkande nr 20 behandlas bl. a. en motion som jag tillsammans med några partikamrater väckte i början av detta år. I fjol antog riksdagen som bekant en lag, som i praktiken innebär fri abort intill 18:e havandeskapsveckan. Socialutskottet och riksdagen, som hade att handlägga frågan, var naturligtvis medvetna om att lagen skulle få konsekvenser för den sjukvårdspersonal som av etiska eller religiösa skäl inte kunde acceptera att utföra abortingrepp.

Denna viktiga fråga, hur långt samvetsfriden skall garanteras, försökte socialutskottet i fjol lösa med en skrivning som herr Åkerlind tidigare i debatten har citerat, och jag skall därför inte nu ta kammarens tid i anspråk med att upprepa den formuleringen.

När vi antog den nya abortlagen trodde vi väl alla att riksdagens handläggning av just denna fråga skulle innebära att det inte skulle uppstå några som helst svårigheter för den sjukvårdspersonal, som hyste samvetsbetänkligheter, att bli befriad från att utföra abortingrepp. Tyvärr

har denna av riksdagen gjorda deklaration om befrielse icke respekterats på alla håll. Det finns bevisligen fall där de citerade skälen icke accepterats; befrielse från deltagande i abortingrepp har icke medgivits.

I början av året – i januari månad – diskuterade jag den här frågan med socialminister Aspling. Statsrådet tog i den debatten upp de anvisningar om tillämpning av abortlagen som socialstyrelsen utfärdat. Socialstyrelsen hade i förarbetena till abortlagen framhållit vikten av att det togs hänsyn till personliga önskemål om att inte delta i abortverksamheten. Vid den tidpunkten svävade socialstyrelsen icke på målet.

I debatten med mig tog herr Aspling upp ett senare påpekande från socialstyrelsen, där det enligt herr Aspling uttalades "att ansvaret för fördelningen av sjukvårdspersonalens arbete enligt sjukvårdskungörelsen i första hand vilar på klinik- och blockchefer". Herr Aspling fortsatte: "Socialstyrelsen betonar socialutskottets uttalande att man vid denna fördelning inom sjukvården liksom inom arbetslivet i övrigt så långt det är möjligt bör ta hänsyn till de anställdas intressen och förutsättningar i olika avseenden." Som synes är detta en klar glidning; man talar här alltså om befrielse "så långt det är möjligt".

Läkarförbundet, som – såsom vi har hört i denna debatt – har yttrat sig över min motion, har kraftigt reagerat mot detta. Läkarförbundet konstaterar att det har brutit i praktiken när det gäller befrielse för läkare och annan sjukvårdspersonal från att delta i abortingrepp. Förbundet har, som man skriver i sitt yttrande, "mycket kraftigt reagerat mot detta ställningstagande av en offentlig sjukvårdshuvudman, vilket inte kan anses förenligt med ovan refererade uttalande av utskottet". Det refererade uttalandet är socialutskottets skrivning.

Läkarförbundet har som herr Åkerlind nämnde tillställt JO en skrivelse där förbundet gjort ett principiellt uttalande: "I anslutning till ikraftträdandet av den nya abortlagen finner Sveriges Läkarförbund anledning uttala att ingen läkare får tvingas utföra eller medverka vid abortingrepp om han av etiska skäl hyser samvetsbetänkligheter häremot. Ej heller får läkarens inställning i dessa frågor tillåtas inverka på hans anställningsförhållanden."

Låt mig, herr talman, också citera vad Läkarförbundet skrivit till socialutskottet med anledning av min motion: "Läkarförbundet vill sålunda varmt tillstyrka den i föreliggande motion gjorda hemställan om författningsändring av innebörd att läkare och annan sjukvårdspersonal som av etiska eller religiösa skäl begär befrielse från att delta i abortingrepp skall medges sådan rätt."

Herr talman! Det är en tung remissinstans som har givit hundraprocentigt stöd åt motionen. Men vad gör socialutskottets majoritet, vilken ståndpunkt intar den? Jo, man bryr sig inte om vad Läkarförbundet framhållit i skrivelse till utskottet eller i sitt principuttalande till JO.

Utskottsmajoriteten har – det skall villigt erkännas – stramat upp skrivningen sedan i föl. Man beklagar att socialstyrelsen inte anslutit sig till socialutskottets synpunkter beträffande sjukvårdspersonalens med-

verkan vid abortingrepp. Men någon författningsändring vill man inte vara med om, trots Läkarförbundets yttrande. Det är desto mer beklagligt som socialstyrelsen framhårdar i sin uppfattning, en uppfattning som går stick i stäv mot riksdagens uttalande.

I socialstyrelsens svar till JO, som f. ö. är daterat samma dag som socialutskottets betänkande, slår socialstyrelsen fast att läkarens samvetsbetänkligheter inte får leda till att aborten fördröjs och att patientens rätt måste gå före sjukvårdspersonalens etiska eller religiösa invändningar mot att medverka. I socialstyrelsens inlägga till JO, som även herr Åkerlind berörde, försöker man med det omöjliga – att bevisa att det inte finns någon skillnad mellan socialutskottets och departementschefens linje. Samtidigt inför socialstyrelsen själv begränsningar i samvetsfriden som inte finns med i utskottets yttrande. Man skriver följande: "Socialstyrelsen vill härutöver framhålla att etiska och religiösa skäl mot utförande av aborter måste bedömas med djupare allvar och större förståelse ju senare under havandeskapet frågan om abort blir aktuell."

Här finns en förmyndarattityd inför samvetsömma personer som är rätt häpnadsväckande. Skall man inte alltid ta samvetsbetänkligheter med djupt allvar och stor förståelse?

Herr Karlssons i Huskvarna inlägg var både intressant och delvis rätt skrämmande. Först slår herr Karlsson fast att socialstyrelsens rekommendationer icke överensstämmer med utskottets, och det var bra att det blev sagt av utskottets värderade ordförande. Men sedan kom herr Karlsson in på det uppmärksammade Piteåfallet. Han ville föra hela det fallet åt sidan genom en ovanligt tarvlig argumentering. Herr Karlsson menade att den läkare som har varit huvudpersonen i det s. k. Piteåfallet hade en viss samhällsförankring, och därför skulle man inte ta detta så allvarligt.

Jag skulle vilja fråga herr Karlsson om herr Karlsson behandlar medborgarna i detta land olika beroende på vederbörandes hemvist i olika organisationer. De personer som har en förankring som inte faller herr Karlsson på läppen har alltså herr Karlsson inte så mycket till övers för. Jag tycker det är skrämmande att höra en utskottsordförande fälla ett sådant yttrande i en så här allvarlig fråga.

Riksdagen måste ta konsekvenserna och förorda en lagstiftning. Visserligen gäller inte längre, i varje fall inte formellt, 1809 års regeringsform som slog fast att Konungen bör "ingens samvete tvinga eller tvinga låta", men den bestämmelsen stämmer med svenska folkets rättsmedvetande. Ingen här i landet behöver i dag frukta några kungliga övergrepp mot samvetsfriden, den saken är helt klar, men mot sjukvårdsadministratörer, landstingsråd och myndigheter behövs garantier, det är bevisat. De garantierna skall riksdagen ge.

Jag beklagar verkligen att det bara är de moderata representanterna i socialutskottet som har velat göra en författningsändring. Det är för mig fullständigt oförklarligt att utskottsmajoriteten inte har velat tillmötesgå Läkarförbundets krav. Och det är ännu mer oförklarligt efter

den debatt som här har förts, där talare efter talare sagt sig hysa förståelse för dessa svåra problem och menat att det bästa måste vara att man i lagtext deklarerar vilken rätt läkarna har. Det skulle ge lugn och ro på arbetsplatserna.

Jag tror inte att man löser den här frågan genom att strama åt skrivningen i ett utskottsbetänkande, och med anledning av denna min uppfattning yrkar jag bifall till den reservation som är fogad till socialutskottets utskottsbetänkande av herrar Carlshamre och Åkerlind.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begär naturligtvis inte att herr Fridolfsson skall acceptera vad jag sade. Men om herr Fridolfsson hade lyssnat till vad jag sade hade han förstått att den argumentation jag förde i fråga om Pitteåfallet var sakligt grundad.

Sedan jag nu mycket klart har hävdatt utskottets mening kontra socialstyrelsen finns det kanske skäl att slå fast att det mig veterligt rör sig om ett enda ärende. Då kanske man inte skall ta till så starka brösttoner och tala om förföljelse mot dem som av etiska eller religiösa skäl inte vill delta i aborter. Det rör sig här om ett enstaka fall, som landstinget dessutom har klarat upp. Det kvarstod följaktligen inte som olöst. Fallet är löst, och den här personalen har befriats från att delta i abortingrepp. Det måste ändå vara grunden för det hela.

Herr Fridolfsson säger att Läkarförbundet är en tung remissinstans. Det kan det möjligen vara när man begär dess yttrande, men när förbundet på eget bevåg skriver till utskottet, finns det verkligen inte anledning att beteckna Läkarförbundet som någon tung remissinstans. Lägg märke till det!

När det gäller frågan huruvida detta bör regleras i en författning eller inte bör det också sägas att om man skall göra en lagtext, så kommer denna att få ungefär samma innehåll som socialutskottets skrivning nu har, en skrivning som vi menar att socialstyrelsen bör följa.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte tagit ordet "förföljelse" i min mun. Vi har relaterat ett aktuellt fall. Det är ett fall, men det räcker. Det var en uppseendeväckande nonchalans mot personer som hyste samvetsbetänkligheter i denna fråga. Det räcker då med ett fall.

Sedan säger herr Karlsson i Huskvarna att Läkarförbundet inte är någon tung remissinstans, i varje fall inte när utskottet inte begär ett yttrande från förbundet. Här har Läkarförbundet alltså tagit ett eget initiativ och vänt sig till utskottet. Jag anser att Läkarförbundet då blir en ännu tyngre remissinstans och att det är ännu mer angeläget att beakta dess yttrande. Det visar att man är allvarligt bekymrad för denna fråga, och därför har man tagit ett eget initiativ.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Fridolfsson att Läkarförbundets yttrande är en partsinlaga, och partsinlagor kan man värdera på det sätt som utskottet här har gjort.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Partsinlaga? Det är ju läkarna – denna stora grupp befattningshavare i vårt land – som skall utföra abortoperationerna, och det är de som kommer i konflikt i denna fråga. Då förstår jag ännu mindre varför herr Karlsson sopar undan Läkarförbundets yttrande som helt ointressant. Frågan berör ju just läkarna.

Herr andre vice talmannen anmälde att herr Karlsson i Huskvarna anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Den 29 maj 1974 är ett ödesdigert datum i Sveriges historia. Riksdagen avgjorde den dagen frågan om fri abort och sade ja till den. Debatten varade från kl. 9 på morgonen till midnatt. I den avgörande voteringen avslogs reservationerna 1 och 2 med 214 röster mot 103 och 6 nedlagda.

För mig var utgången skrämmande. Det hade varit mitt hopp att i denna demokratiska rådsförsamling i det kristna västerlandet fortfarande vid denna tidpunkt mer än hälften skulle visa sig vara medvetna om livets helgd. Så var icke fallet. Även kristna bekännare, ja, medlemmar av kyrkor och domkapitel frånträdde den bibliska ståndpunkten, sanningen om livets okränkbarhet.

Ett och ett halvt år har gått när vi i dag tar ställning till frågan ånyo.

Socialutskottet framför sin mening i betänkandet 20. Sedan det redogjort för alternativen i maj 1974 – att abortlagen antingen skulle bygga på samma princip som 1938 eller att den skulle ha som utgångspunkt kvinnans egen bestämmanderätt – och konstaterat att riksdagen stannade för det senare alternativet skriver utskottet: "Enligt utskottets mening har någon omständighet inte inträffat som kan utgöra skäl för riksdagen att ompröva sitt ställningstagande i denna fråga."

Därmed avstyrks mitt motionsyrkande att riksdagen skall begära förslag till ny abortlagstiftning. Ingen har reserverat sig. I det särskilda yttrandet sägs blott att den tid som förflutit sedan den nya abortlagen trädde i kraft är för kort för att en omprövning av principerna skall kunna göras.

Jag står här djupt beklämd.

Visserligen gläder det mig att utskottet i frågan om tjänsteplikt för läkare och vårdare vid abortingrepp har kommit fram till en positiv skrivning som jag hoppas garanterar rätt för sjukhuspersonal att vägra medverkan. Men abortingreppen fortsätter i samma fruktansvärda omfattning

trots detta.

I debatten här i kväll har herr Karlsson i Huskvarna talat utan oro. Han har sagt att motionären är ute i ogjort väder. Han har talat om en måttlig ökning av antalet aborter. Den uppgift jag har är att 30 000 ingripanden har skett. Varför måste 30 000 barn dö i Sverige? Är inte enbart det ökade antalet aborter på flickor som egentligen är barn själva ett faktum som borde ha tvingat oss ansvariga till eftertanke, ja, till insikt om att denna lag inte kan godkännas?

Den kristna kyrkan sade enigt nej till införandet av lagen, och den kristna opinionen har inte förändrats. Tvärtom har övertygelsen om det oriktiga i lagen skärpts. Siffrorna från andra kvartalet detta år, som nyligen har redovisats i pressen, visar en ohygglig frekvens av aborter hos småflickor från 13 år upp till 16 år. Vad skall dessa människor tänka om oss vuxna och ansvariga när de har nått mogen ålder och inser vad en abort kan medföra av menliga följder – för somliga förvisso obotliga skador. Jag tänker på dem som senare inte kan få barn och vissa andra.

Dessutom har vi som folk inte råd att mista 30 000 barn om året. Professor Hegeland har nyligen sagt att om tio år står barndaghemmen tomma på grund av att man kommer att bli barnvänligare i vårt land. Om aborttrenden håller i sig kommer också skolorna och lärartjänsterna att hotas. Även om professorn var en liten smula för optimistisk och vissa daghem måste finnas även i framtiden är skadan som vissa barn kan ta av att de inte passar i en sådan miljö dock ringa i jämförelse med de skador som vållas av det dödande i moderlivet som vårt folk ägnar sig åt.

Herr talman! Som kristen och som ansvarig i den lagstiftande församlingen vill jag i dag anföra ännu några ord.

Det är sant att fostret är en självständig person, en individ, en människa. Det är ingen del av moderns kropp som hon kan bestämma över. Abort är därför brott mot femte budet.

Det är sant att en mor vill föda sitt barn. Hennes innersta vilja, hennes medvetna eller omedvetna lust är att det liv som begynt skall födas. Den mor som handlar emot detta inre bud tar skada av det förr eller senare. Vi måste sträva efter att ge information, sträva efter en förändring av vårt samhälle fram emot den situation då fäder och mödrar har denna insikt. Aborterna är frukten av ett tänkande som förgriper sig på heliga normer och omistliga värderingar och i djupaste mening sant mänskligt väsen.

Det är också sant att aborterna innebär risker. Man kan aldrig säga att en abort är något oskadligt eller ofarligt.

Det måste hävdas att våra resurser inte får ställas i dödens tjänst. Vår sjukvård, vår medicin, våra läkare och all annan personal på detta område behövs i livets tjänst. Det är sant att cancersjuka kan få vänta för att de abortsökande är så många.

Jag tror icke, att någon läkare vill utföra abort. Ända till 1968 gällde läkarregeln också i Sverige: Läkaren skall besinna sin plikt att skydda

och bevara människoliv alltifrån dess tillkomst i moderlivet.

Vid en kongress i Oslo 1970 med läkare från mer än 40 nationer framfördes ett uttalande mot fri abort. Jag tror att folkflertalet i vårt land djupast reagerar mot att våra skattepengar används på detta sätt.

Herr Karlsson i Huskvarna tyckte att Piteå var ett enstaka fall. Läkartidningen presenterade för ett par år sedan en undersökning bland personalen på en gynekologisk avdelning där man frågade om aborterna. Där stod att mer än 25 % totalt av all personal någon gång funderat på att byta arbete. 88 % kände medlidande med fostret. Har du samvetskval: 62 % på vissa avdelningar. Jag hörde ett föredrag av en person med ledarställning inom sjukvården som sade: Alla borde ha möjlighet att se ett foster i en rondskål; det är en liten människa.

Om det skulle vara sant att majoriteten av svenska folket verkligen godkänner lagen i dess nuvarande utformning så ville jag gråta. Min tro och övertygelse är ännu att folkflertalet icke står bakom den majoritet i riksdagen som den 29 maj 1974 släppte knivarna fritt fram på de ofödda i Sverige. Jag vågar upprepa ur min motion:

”Oron för konsekvenserna av denna biologiskt oriktiga och ur kristet rättsmedvetandes synpunkt förnedrande lag finns öppet uttalad hos många och förborgad hos ännu fler. I längden kan inte denna lag bestå om barbariet skall undvikas.”

Denna lag måste snarast ersättas av en lag som tillåter abortiva ingrepp endast när uppenbar fara för moderns liv föreligger.

Jag kan väl inte vara ensam om denna min uppfattning här i kam-maren? Jag känner mig närmast förlamad. Var befinner jag mig? Kan det vara möjligt att vårt folk inte längre respekterar livets helgd, Bibelns sanning, Kristi bud!

I så fall är det sent. Man kan inte säga att det är kulturskymning allenast. Det är natt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionen 1274.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag begärde ordet närmast för att uttrycka min förtrytelse över att socialstyrelsen har handlat så som den gjort. Det har nu sagts i många sammanhang, och jag skall inte upprepa det så mycket.

Socialstyrelsen har nu tillfälle att ändra mening. Dess remissvar till JO-ämbetet är ändå inte sista ordet, får vi hoppas.

De som motionerade när propositionen lades fram – jag tänker bl. a. på motionen av Carl-Eric Lundgren, Stig Alftin och sju andra från broderskapsrörelsen – framhöll att sjukvårdspersonalen inte skall tvingas delta i abortoperation om man har samvetsbetänkligheter av etisk eller religiös art. Jag kan vittna om att det på denna punkt varken förra året eller i år har rått någon tvekan i socialutskottet. Enigheten har varit fullständig, och såsom jag uppfattar det har det rått en fullständig enighet också här i riksdagen, vilket är en kolossal styrka.

Det som förvånar en och gör en närmast förbittrad är att ett av våra

ämbetsverk struntat i vad socialutskottet och riksdagen har sagt. Jag kan inte tänka mig att man gör om den saken. I så fall, säger socialutskottets ordförande, får vi givetvis återkomma med lagstiftning. Jag medger att det är ett trubbigt instrument, och därför vill vi f. n. avböja den metoden. Jag lutar också på min erfarenhet från det sociala fältet. När socialstyrelsen har utformat sina råd och anvisningar, är det någonting som man följer i de instanser som är berörda, i detta fall sjukhusförvaltningarna.

Jag skulle kunna nöja mig med detta. Jag vill dock göra en liten kommentar till herr Nilssons i Agnäs inlägg. Herr Åkerlind och jag har fogat ett särskilt yttrande till utskottets betänkande. Så mycket skulle inte behöva sägas utöver det yttrandet. Vi kan inte följa herr Nilssons motion och inte heller hans argumentation. Vi lyssnade väl alla till hans inlägg med en känsla av att det var sprunget ur en väldigt stor ärlighet. Vi har därför ingen anledning att ta till någon storslägga mot hans uppfattning. Men jag vill upprepa vad jag har sagt tidigare. Följer man herr Nilssons linje, kan man visserligen klara sitt eget samvete, och man kan genom en enkel lag springa ifrån besvärliga problem såsom riksdagsledamot och myndighet. Man kommer emellertid inte ifrån de problem som finns.

Den internationella statistiken visar att vi, om vi följer den linje som herr Nilsson föreskriver, i allmänhet får ett större antal aborter – därtill oftast illegala. Det är en linje som jag inte under några omständigheter kan följa. När lagen antogs hävdade jag i min argumentation den grundinställning som under alla år har gällt beträffande abortlagstiftningen fram till det vi ändrade den. Det var en bra grundinställning, men på vissa punkter kunde man justera den.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till socialutskottets hemställan.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Romanus framhöll att det naturligaste kan tyckas vara att rösta med reservationen. Herr Romanus ansåg sig dock inte kunna göra detta, eftersom reservationen inte innehåller någonting om att sjukvårdspersonalen . . .

Här avbröts talaren av herr andre vice talmannen, som erinrade om att ett genmäle måste avse närmast föregående talares anförande.

Herr NILSSON i Agnäs (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte tänkt föra någon ingående debatt. Jag vill bara säga med anledning av det herr Svensson i Kungälv senast sade, att om man skulle lagstifta endast när man kunde förutse att det inte skulle förekomma några brott mot lagen, då skulle man inte kunna lagstifta på något område. Jag medger att man inte kan undkomma illegala aborter, men jag sade också i mitt förra anförande att vi måste in med information. Jag förutsätter att bakom ett ställningstagande som det jag

har begärt måste också stå ett folk som inser att vi måste göra förhållandena annorlunda då det gäller våra barns undervisning och fostran och samhällets sätt att ta hand om mödrar. En flicka som skall ha ett barn måste känna att hon har en annan utväg än att tillgripa det som i djupaste mänskliga mening strider mot det hon ändå helst skulle vilja bekänna sig till.

Jag är övertygad om att om det finns absoluta normer och eviga begrepp som t. o. m. för herr Svenssons samvete är riktiga, då är man först och främst bunden därav. Sedan är man tvungen som människa och som ansvarig medlem av ett parlament att arbeta för att göra förhållandena drägliga och göra situationen sådan att de allra flesta kan efterleva lagen.

Fröken HÖRLÉN (fp):

Herr talman! Utskottet har formellt inte tillstyrkt den motion som jag och en rad partikamrater väckt i syfte att markera vaksamhet i abortfrågan, som ju av oss alla förra året upplevdes som svår att ta ställning till och därför angelägen att följa upp. Som herr Romanus nyss påpekat, hindrar dock inte detta att betänkandet är formulerat i samma riktning som motionen, varför inte heller jag på den punkten har något annat yrkande än utskottets.

När det emellertid gäller frågan om sjukvårdspersonalens rätt till befrielse från deltagande i abortingrepp, är jag inte övertygad om att utskottets skrivning räcker till. Utskottet har visserligen beställt en skärpning från socialstyrelsens sida i frågan om att följa upp förra årets riksdagsbeslut, men efter de underliga turer som socialstyrelsen gjort i detta ärende är jag inte säker på att utskottets skrivning kommer att leda till önskat resultat.

Även om alltså utskottets yrkande är starkt vill jag, för att ytterligare driva på ärendet, rösta på reservationen. Skulle en författningsändring bli aktuell, förutsätter jag att formuleringen därvid blir sådan att ingrepp där fara för moderns liv och hälsa föreligger inte försvåras.

Herr LARSSON i Öskevik (c):

Herr talman! Jag skall bara säga några få ord i fråga om personalens medverkan vid abortingrepp. Jag anser för min del att socialutskottet följde en konsekvent linje vid behandlingen av abortfrågan förra året. Man avstod från att förordna en författningsreglering beträffande sjukvårdshuvudmännens skyldighet i fråga om utförande av abort, och man avstod från att förordna en författningsmässig rätt för sjukvårdspersonal att av etiska eller religiösa skäl slippa delta i abortingrepp.

Vi har alltså förutsatt att sjukvårdshuvudmännen kommer att följa riksdagens klart uttalade mening, om denna mening blir otvetydigt vidarebefordrad genom anvisningar från socialstyrelsen. Så har tydligen inte skett efter riksdagens beslut 1974. Jag förutsätter i likhet med föregående talare att det svar till JO som socialstyrelsen avlämnat efter utskottsbehandlingen inte är sista ordet i detta JO-ärende. Socialstyrelsen bör

inte kunna sätta sig över ett av riksdagen fattat beslut.

Skulle socialstyrelsen i sina anvisningar inte kunna ge klara besked eller skulle ytterligare fall inträffa, där sjukvårdspersonalens rätt att slippa delta i abortingrepp träds för när, anser jag att riksdagen måste ta upp denna fråga till förnyad prövning. Det kan ske inom en snar framtid.

Med detta, herr talman, yrkar jag för dagen bifall till utskottets hemställan.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Ärade kammarledamöter! Det var inte min mening att gå upp i den här debatten, trots att jag tidigare har motionerat för friare abort och även uttalat min tacksamhet för den abortlagstiftning som vi har fått. Men när jag hörde herrar Åkerlind och Fridolfsson och senare även herr Nilsson i Agnäs kände jag att jag måste få säga någonting också denna gång.

Jag är trots allt tacksam för att utskottsmajoriteten inte har gått lika långt i restriktivitet som bl. a. de nämnda herrarna har givit uttryck för. Men jag vill också säga att jag har stor förståelse för socialstyrelsens uppfattning i denna fråga, som baseras på erfarenhet och där man visar medmänsklighet och känsla för kvinnor i en svår situation. För mig förefaller det helt oacceptabelt att en sådan situation som den som uppstod i Piteå skall få upprepas. Man bör ju kunna begära att det på varje klinik finns någon som är beredd att ställa upp vid en abort, något som vi ändå har lagstiftat om. Det borde vara ett minimikrav.

Givetvis skall hänsyn tas till den personal som uttalar vissa önskemål i denna fråga. Men vilka skulle konsekvenserna bli om det blev någonting allmänt att personalen inte deltog i en abortsituation? Om personalen nekar att utföra en abort, då saboteras ju lagen, en lag som för många kvinnor har varit till ovärderlig hjälp i en svår situation. Som kvinna tror jag mig kunna tala för de många olyckliga kvinnor som har befunnit sig i situationer med oönskad graviditet, även om jag själv – lyckligtvis, får jag kanske säga, efter att ha hört många av de manliga inläggen i denna debatt – inte har varit i den situationen.

Jag ser som en viktig följd av abortlagen att de illegala aborterna har minskat. Jag ställde mig frågan när jag lyssnade till debatten här: Är det en återgång till en ökning av de illegala aborterna som man önskar? Herr Svensson i Kungälv tog avstånd från den tanken, och det är jag glad för. Det är inte heller honom jag vänder mig emot. Jag kan inte acceptera en dubbelmoral som den som det här har givits uttryck för. Jag tillhör svenska kyrkan, jag är även kvinna och medmänsklig.

Utskottets ordförande sade att frågan skulle följas upp och att man kunde tänka sig att återkomma nästa år. Det skall också jag be att få göra.

Herr FRIDOLFSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Fru Thunvall överraskade mig verkligen. Nu uttalade

hon förståelse för socialstyrelsens agerande. Herr Svensson i Kungälv har givit uttryck för sin förbittring över socialstyrelsens agerande, och jag delar denna hans inställning. Också talare från andra partier har uttalat sin förvåning över socialstyrelsens handlande. Sedan finner fru Thunvall att socialstyrelsen nog i stort sett agerat korrekt. Socialdemokraterna är i denna fråga ett kluvet parti.

Men vad som är mest anmärkningsvärt i fru Thunvalls inlägg var att hon började tala om dubbelmoral när vi som pläderar för reservationen vill slå vakt om samvetsfriden, den mänskliga rättigheten att även på detta område följa sitt samvete. Det är ju det frågan gäller. Det gäller inte fler eller färre aborter, fru Thunvall, utan om läkare och annan sjukvårdspersonal skall tvingas att mot sitt samvete utföra abortoperationer. Fru Thunvall talar om en helt annan sak.

Jag tycker att reservationen, som är så klart och enligt min mening sansat formulerad, i kväll borde biträdas av en majoritet, eftersom många har uttalat sin förståelse både för frågans allvar och för hur den skall handläggas.

Fru THUNVALL (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, jag är väl medveten om vad ärendet nu gäller, herr Fridolfsson, och jag ställde också frågan vilka konsekvenserna skulle bli om man skulle driva resonemanget till sin spets, dvs. om all personal skulle ställa sig bakom den uppfattning som herr Fridolfsson nu talade för. Då skulle ändå den lag som vi nu skall anta vara helt förfelad.

Att vårt parti skulle vara kluvet i denna fråga är vidare för mig något helt främmande. Vi har kunnat ha olika uppfattningar i denna fråga. Jag har för min del tidigare givit uttryck för en liknande syn på dessa frågor som den som jag nu gjort mig till talesman för, och den överensstämmer såväl med vad socialdepartementet sade som med vad socialstyrelsen uttalat. Jag är inte helt ensam om min inställning.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Jag ber kammarens ledamöter om tillgift för att jag tidigare i min replik riktade mig till en annan talare än den genmälet avsåg. Vad jag hade tänkt säga till herr Romanus var följande. Han hade nämnt att det för honom visserligen kunde framstått som naturligt att rösta för reservationen men att han inte kunde göra det därför att reservationen inte innehåller något om att sjukvårdspersonalen inte skall vägra medverka när det gäller abortingrepp som är nödvändiga för att undvika fara för moderns liv eller hälsa.

Jag vill lugna herr Romanus med att det inte heller i den del av utskottsbetänkandet som vi reserverar anser bör ersättas med reservationens text finns någon skrivning om detta. Resonemanget härom finns i den del av betänkandet som vi alla i utskottet är överens om. Herr Romanus kan alltså lugnt rösta för reservationen, om han finner det naturligt.

Sedan vill jag bara beklaga att fru Thunvall inte har förståelse för sjukvårdspersonalens önskemål om och rätt till samvetsfrihet som andra talare i debatten har pläderat för.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Så enkelt är det inte som herr Åkerlind nu vill göra det. Yrkandet i reservationen innehåller ju bara en beställning om en rätt till befrielse från att utföra abortingrepp, utan det nödvändiga förbehåll som jag har nämnt.

Jag vill också framhålla att jag ansett det vara mest värdefullt för sakfrågan, om socialutskottet velat skärpa sina formuleringar i förhållande till vad som uttalades förra året. Det har utskottet också gjort, och om man arbetar för en skärpning av utskottets ståndpunktstagande kan man i det läget inte rösta för reservationen. Det borde väl herr Åkerlind kunna förstå.

Herr ÅKERLIND (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Romanus menar att han när han står bakom utskottets hemställan inte kan rösta för reservationen. Det är naturligtvis en saklig motivering. Men om man anför att det i reservationen saknas ett uttalande om att man anser att det är en skyldighet för sjukvårdspersonalen att medverka när det är fara för moderns liv eller hälsa, är det inget som helst skäl för avslag. Det var dock detta som herr Romanus gjorde i sitt första inlägg.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det har omvitnats här, inte minst av herr Karlsson i Huskvarna, att det inte har varit några större praktiska problem. Det enda som dykt upp är fallet i Piteå. Alltså skall vi kunna lugna fru Thunvall med att säga att man inte behöver dra ut konsekvenserna ända till deras yttersta punkt, därför att det hela inte kommer att gå dithän. Jag tror att man kan se det så praktiskt.

Däremot måste vi naturligtvis slå vakt om den enskilda människans – i det här fallet sjukvårdspersonalens – samvete. Vi får inte tvinga dessa människor att göra någonting som de inte vill. Det har också sagts i utskottsbetänkandet att det kan vara ofördelaktigt även för kvinnan att tvinga personal att göra det den innerst inne inte vill göra. Jag tror att man måste hålla mycket starkt på denna samvetsfrihet, och jag tror att man kan göra det utan att krångla till det hela alltför mycket.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1274 av herr Nilsson i Agnäs, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Tisdagen den
9 december 1975

*Varningstext och
innehållsdeklara-
tion på tobaksvaror*

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Carlshamre och Åkerlind, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Åkerlind begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 20 mom. 3 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Carlshamre och Åkerlind.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Åkerlind begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 211

Nej - 79

Avstår - 11

§ 7 Varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror

Föredrogs socialutskottets betänkande 1975/76:22 med anledning av propositionen 1975/76:49 med förslag till lag om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror jämte motioner.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! År 1968 begärde riksdagen att en utredning skulle tillsättas med uppgift att lägga fram dokumentation om tobakens skadeverkningar och ett handlingsprogram för att komma till rätta med dem. Det är sju år sedan.

År 1970 upprepade riksdagen sin begäran. Först i mars 1971 fick socialstyrelsen av regeringen i uppdrag att lägga fram en utredning om tobakens skadeverkningar. Den tillsattes på hösten samma år. 1973 framlades socialstyrelsens tobaksutredning - för ungefär två och ett halvt år sedan. År 1974 begärde riksdagen på förslag av socialutskottet att förslag på grund av tobaksutredningen skulle framläggas utan dröjsmål.

Utredningens material har sedan undergått någonting så ovanligt som två remissomgångar, så man har verkligen tagit tid på sig att behandla frågan. I våras gavs ändå till sist utskottet intrycket att i höst skulle det komma en proposition, grundad på tobaksutredningen och remissyttrandena över den. Socialstyrelsen skulle få 2 milj. kr. till informa-

tionsverksamhet om tobaksfrågan för innevarande budgetår, och arbetet skulle sättas i gång snarast möjligt.

Den proposition som vi nu behandlar är mot denna bakgrund en besvikelse. Den innehåller inget förslag till åtgärdsprogram utan bara ett förslag till en lag om märkning av tobaksvaror. Den innebär inte någon snabb igångsättning av informationskampanjen. I stället föreslår man att denna kampanj skall knytas till ikraftträdandet av lagen om märkning av tobaksvaror, och detta ikraftträdande skjuts dessutom upp till den 1 januari 1977.

Propositionen inger farhågor för att kampanjen skulle bli något slags engångsinsats i anslutning till den nämnda lagen. Vidare finns det formuleringar i propositionen som ger ett intryck av att man skulle tänka sig en sammankoppling av informationen om tobak med information i alkoholfrågan.

Det är mot denna bakgrund inte förvånande att det har väckts motioner i anslutning till propositionen – motioner med en bred förankring här i riksdagen.

Utskottet har vid behandlingen av motionerna stått fast vid sina tidigare intagna ståndpunkter. Det är inte heller förvånande – i varje fall inte för mig – och det borde ha varit möjligt för socialdepartementet att förutse denna utveckling. Det är ett enhälligt betänkande som framläggs. Från de synpunkter som har framförts i den motion jag har varit med om att utarbeta innebär utskottets ståndpunktstagande stora framsteg i förhållande till propositionen. Även för andra motionärer bör det vara möjligt att se saken på samma sätt.

Låt mig bara sammanfatta de här förändringarna i några punkter.

1. Utskottet beklagar att regeringen inte nu har lagt fram ett mer utförligt program mot tobakens skadeverkningar. Utskottet anser det oundgängligen nödvändigt att ett sådant program snarast presenteras för riksdagen.

2. Utskottet stryker under att programmet bör vara av långsiktig natur, alltså inte någon korttidsinsats. Det bör grundas på tobaksutredningens förslag och remissyttrandena över det.

3. Tyngdpunkten i åtgärdsprogrammet skall enligt utskottet ligga på omfattande och allsidiga informationsåtgärder. Därmed ger utskottet de rätta proportionerna åt den lag om märkning av tobakspaket som nu föreslås, och som i och för sig innebär ett framsteg.

4. I stället för att informationskampanjen skall skjutas upp till den 1 januari 1977 uttalar utskottet att det är viktigt att en i förhållande till nuläget avsevärt utvidgad information kommer till stånd snarast möjligt. Socialstyrelsen bör därför enligt utskottets förslag få medel redan nu för att sätta i gång den verksamheten. – Jag kan också tillägga att under utskottsbehandlingen har det klargjorts att någon sammankoppling av tobaksinformation med information i alkoholfrågan inte är avsedd.

5. I motionen hade vi begärt att 2 miljoner skulle anslås under innevarande budgetår, i enlighet med det som utskottet uttalade i våras.

Eftersom nu halva budgetåret har gått beslöt utskottet att under hand inhämta hur mycket pengar socialstyrelsens hälsovårdsupplysningsnämnd och NTS – Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar – anser sig kunna använda under resten av budgetåret. Hela det beloppet skall man få enligt utskottets förslag, dvs. 700 000 kr. i form av ett reservationsanslag. Självfallet har jag inte något krav på att man skall dela ut ett högre anslag än vad de som skall använda det anser sig ha behov av. I stället vill jag bara ytterligare påpeka att utskottet uttalar att arbetet skall riktas in på en anslagsnivå för nästa budgetår av storleksordningen 2 milj. kr.

Angående själva lagen om märkning av tobaksvaror vill jag bara nämna ett par punkter.

1. Utskottet avstyrker motionsförslaget att lagen skall träda i kraft redan den 1 juli 1976, som utredningen ursprungligen hade föreslagit, och ansluter sig till propositionens förslag om den 1 januari 1977. Visserligen tycker jag att man tar alltför stor hänsyn till tobaksindustrins bekymmer genom det här beslutet – lagförslaget kommer ju knappast som någon sensation för industrin, och det borde ha varit möjligt för den att förbereda sig bättre för ett genomförande – men jag har accepterat förslaget eftersom den viktigaste synpunkten i motionen från herr Sellgren har uppfyllts, genom att propositionens förslag att man skulle koppla ihop informationskampanjen med lagens ikraftträdande har avvisats. Informationen kan alltså påbörjas tidigare.

2. Motionsförslagen om att lagens märkningsplikt också skall omfatta sådana tobaksvaror som inte röks – snus och tuggtobak – tillstyrks av utskottet. Det är bra, eftersom annars uppfattningen kunde sprida sig att snus och tuggtobak är ofarliga. Vi vet att det är en felaktig uppfattning, och utskottet pekar särskilt på risken att användningen av snus sprider sig bland skolungdom.

3. Utskottet vill inte gå in på alla detaljer i tillämpningen av lagen, men utskottet önskar att socialstyrelsen skall pröva möjligheten att kräva att innehållsdeklarationen av tobaksvarorna inte bara skall meddela att tobaksrök innehåller koloxid utan också ge uppgifter om koloxidhalten i röken. Utskottet hänvisar där till vad NTS har sagt i sitt remissyttrande över lagförslaget när det gäller vilka tekniska metoder som finns för att mäta halten av koloxid, som ju är ett av de farligaste ämnena i tobaksröken.

Herr talman! Utskottets hemställan är formulerad så att de flesta motionsyrkandena formellt avstyrks, trots att de i praktiken i långa stycken är tillgodosedda. Jag har därför velat peka på de mycket påtagliga resultat som har uppnåtts under utskottets behandling, för att inte personer som är ovana vid att läsa riksdagstryck skall få ett felaktigt intryck av resultatet.

Till slut skall jag i all vänlighet be att få uttrycka den förhoppningen, att man inom socialdepartementet skall studera utskottets betänkande mycket noga och ta hänsyn till vad utskottet har anfört, när man nu

Tisdagen den
9 december 1975*Varningstext och
innehållsdeklara-
tion på tobaksvaror*

går att utforma det program mot tobaksskadorna, som utskottet begär skall framläggas snarast möjligt. Då slipper utskottet nästa gång göra lika många ändringar av regeringens förslag, som det har varit nödvändigt att göra vid behandlingen av den här propositionen. Motiveringen för detta råd är inte bara att utskottets och riksdagens intentioner skall följas, utan motiveringen är självfallet framför allt att tobaken är vår största hälsofara, som årligen skördar flera gånger så många liv som trafikdöden. Det måste bli slut på den långrotning inom kanslihuset som har gjort det nödvändigt för riksdagen att upprepade gånger anta uttalanden för att driva på och få fram några handlingar som svarar mot det här stora problemets allvar.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Jag beklagar att flera ärenden i dag har gett mig anledning att begära ordet, men jag skall försöka fatta mig mycket kort.

Om en proposition har varit till besvikelse har det sannerligen varit den som ligger som grund för detta betänkande. Det var en stor förväntan som hade växt genom den utredning som var så känd, att den t. o. m. hade observerats i Sovjet – det kom under adressen Riksdagen, Stockholm, Sverige, i början av december i fjol ett brev, daterat i Moskva den 25 november och skrivet av en rysk journalist som hade läst en artikel i tidningen Sovjetskaja Rossija. Artikeln visade att man där hade fått för sig att vi Sverige redan hade förverkligat vissa goda planer, som skulle ha resulterat i att de som var födda år 1975 inte ens skulle få lära sig vad nikotin var för någonting. Man hade alltså i Sovjet fattat den här utredningens förslag så, att det redan var fastställt och antaget av riksdagen – något som kan hända i vissa andra länder med ett annat styrelsesystem än vårt.

Nu har alltså propositionen kommit, men jag tycker att den är mycket mager. Nog är det bra att sätta etiketter med beteckningen "Gift" på paket som innehåller tobaksvaror, men jag undrar vilken rökare som inte redan vet att innehållet är giftigt och farligt, och när det gäller barn och ungdomar och andra kategorier som bör informeras om detta tror jag att man bör gå fram på andra vägar. Jag har därmed naturligtvis ingenting att erinra mot att man skriver så på paketen, men att bara föreslå detta är en för liten åtgärd.

Däremot uppfattar jag det betänkande som nu föreligger såsom mycket positivt, och jag kan instämma i det mesta som herr Romanus tidigare har sagt här.

Jag hoppas att kammarens ledamöter lagt märke till en artikel i Svenska Dagbladet i dag med rubriken "Undvik cancer genom att rensa upp miljön". Där säger en nobelpristagare, medicinpristagaren Baltimore: "Vi är alla övertygade om att lungcancer orsakas av cigaretter." Bara denna övertygelse, som såvitt jag kan förstå väl är vetenskapligt bevisad, borde göra att åtminstone vuxna människor med självkontroll och tankeför-

Tisdagen den
9 december 1975

*Varningstext och
innehållsdeklara-
tion på tobaksvaror*

måga ögonblickligen skulle sluta röka och i stället försöka bli goda föredömen på det området. Men man kanske inte bör begära så mycket.

Jag har i samband med propositionen väckt en motion vari jag har begärt utredning av tobaksrökningens inverkan på icke-rökare. Bland det mest beklämmande då det gäller rökningen är att de som själva är rökare inte inser att vi som inte röker kan fara illa av röken. Jag är så tolerant att jag kan unna en människa som efter moget övervägande har kommit till slutsatsen att hon vill röka att också göra det – och det kan vi ju inte heller förbjuda – men jag tycker att det då också borde vara självklart att en rökare som befinner sig i ett rum tillsammans med icke-rökare inte bör röka där. Då bör den som röker tänka på att det faktiskt också finns människor som kan bli sjuka av att inandas tobaksrök! Det talas i dag på vetenskapligt håll om "passiv rökning" såsom farligare för dem som inandas röken. Röken är alltså farligare att inandas för dem som inte röker utan är "passiv" och får i sig röken på det sättet än vad röken är för den som själv är rökare och kanske har större motståndskraft – till en tid åtminstone.

Dessutom har jag bevis för att vissa människor med allergier blir allvarligt sjuka och t. o. m. riskerar anfall som kan sluta med deras död. Då tycker jag att åtminstone vuxna människor – människor som rent av har fått förtroendet att tillhöra ett parlament – självfallet inte skall röka när andra som inte röker är närvarande.

Under den senaste tiden har jag också med beklämning iakttagit hur det är på tågen, t. ex. i trafikrestaurangerna. Jag måste säga att jag längtar efter en kopp kaffe när jag kommer från Norrland på morgonen, men jag kan faktiskt inte gå in i den vagnen där servering sker. Även vid bord intill fönster där det står skrivet att rökning undanbedes sitter nämligen vuxet folk och röker som om ingenting hade hänt. Det är djupt beklagligt.

Jag hoppas att det skall ske en ändring och att det betänkande som nu föreligger skall betyda att utvecklingen går snabbt emot det rökfria samhälle som journalisten i Moskva trodde att vi redan befann oss i.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag vill inledningsvis säga att det inte behövs någon översättning eller något förtydligande av vad utskottet har skrivit, som herr Romanus talade om, utan där är mycket klart uttryckt vad vi menar.

Jag kan fatta mig mycket kort i sakfrågan, eftersom utskottet är enhälligt. Vi har gjort några avsteg från propositionen, men det ger kanske inte anledning till så kritiska tankegångar som herr Romanus förde fram, eftersom vi under alla förhållanden hade att vänta en proposition till våren. När vi nu inte fick den i höst tyckte vi i utskottet att det fanns anledning att understryka, att vad vi sagt tidigare borde efterlevas redan nu. Därför har vi intagit den ståndpunkt som vi nu redovisar.

Utöver vad som antytts tidigare vill jag påpeka att under utskottets överläggningar med experter i asbestfrågan har professor Carlens mycket

tydligt påvisat det inbördes förhållandet mellan tobaksrökning och lungcancer. Detta och åtskilligt mera i fråga om skadeverkningar på rökarens hälsa och ekonomi gör att utskottet liksom i våras när det gäller tobaksfrågan står enigt i sitt uppträdande. Vi pekar på att det är angeläget att man försöker göra vad som är möjligt för att nedbringa tobakskonsumtionen och framför allt att man ser till, att man ger information om dess skadeverkningar. Det är naturligtvis för mycket begärt att de tongångarna skall gå fram till de mera inbitna rökarna, utan informationen får väl i första hand riktas till ungdomen, som inte har börjat befatta sig med rökning.

Tonvikten i det här betänkandet ligger bl. a. på varningstexter och innehållsdeklarationer på förpackningar till tobaksvaror. Uppriktigt sagt tror jag personligen inte att det betyder något nämnvärt, men jag anser å andra sidan att det inte finns något bättre medel just nu, och därför har jag också tillstyrkt det förslaget.

Utskottet är alltså enigt. Jag anbefaller också riksdagen att besluta i enighetens tecken.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! För att undvika missförstånd vill jag understryka, att jag alls inte avsåg att översätta eller omtolka betänkandet på något sätt. Vad jag ville göra, var att lyfta fram motiveringarna för ett antal väsentliga ståndpunktstaganden, som jag återgav. Jag har nämligen ofta mött den invändningen från människor utanför riksdagen, när de tittar på ett utskottsbetänkande och läser yrkandena: "Ja, men ni avstyrker ju allting. Det här är väl ingenting." Men om man läser motiveringarna också, ser man att utskottet har gjort en rad ställningstaganden av mera aktivt innehåll än propositionen, utöver de yrkanden som också finns om anslagshöjning och ändring av propositionen på vissa punkter. Att peka på detta var syftet med mitt inlägg.

Den kritik som jag framförde, var givetvis min personliga kritik, utöver beklagandet i utskottets motivering av att propositionen inte innehåller ett program. Och denna min personliga kritik framfördes naturligtvis mot bakgrund inte bara av den här propositionen utan av hela frågans utveckling. Från riksdagens första begäran 1968 till dess regeringen uppdrog åt socialstyrelsen att tillsätta en utredning tog det tre år. Sedan tog det nästan ett helt år innan socialstyrelsen tillsatte utredningen. Och när sedan utredningens betänkande förelåg, tog det ytterligare nästan ett år innan regeringen fick del av resultaten, ty betänkandet skulle först remitteras inom socialstyrelsen. Därefter har regeringen remitterat betänkandet. Nu är det alltså två och ett halvt år sedan utredningens förslag framlades, och vi har ännu inte fått någon proposition på grundval av de förslagen.

Det är detta som är bakgrunden till min kritik, som jag inte begär att herr Karlsson i Huskvarna skall instämma i. Men jag tycker väl inte heller att han bör ta avstånd från kritiken, eftersom fakta är så tydliga

Tisdagen den
9 december 1975

*Varningstext och
innehållsdeklara-
tion på tobaksvaror*

och eftersom regeringens handlande strider så mot vad utskottet och riksdagen gång på gång har sagt. Men om det nu är meningen att vi skall få en proposition i början av våren nästa år – utskottet har ju sagt att det är oundgängligen nödvändigt att proposition framläggs snarast – så skall väl inte jag bråka vidare om vad som har hänt utan bara notera att det verkligen är tur att regeringen inte behandlar alla riksdagens beslut på detta sätt.

Herr KARLSSON i Huskvarna (s):

Herr talman! Jag medger att behandlingen inte precis har gått med snälltågsfart. Men å andra sidan är detta en komplicerad fråga. Man vet väl egentligen inte hur man skall nå effektiva resultat. Mot den bakgrunden får vi väl se det förhållandet att ärendet har tagit tid. Men när riksdagen nu kommer att enas om krafttagen hoppas jag att det också kommer att avsätta resultat.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8 Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1975/76:25 med anledning av propositionen 1975/76:69 med förslag till lag om ändring i barnavårdslagen (1960:97)

Kulturutskottets betänkanden

1975/76:20 med anledning av propositionen 1975/76:35 om ändring i lagen (1971:139) om försöksverksamhet i fråga om ordningen för vissa kyrkliga förrättningar

1975/76:21 med anledning av propositionen 1975/76:36 med förslag till lag om andra allmänna gudstjänster än högmässa, m. m.

1975/76:23 med anledning av propositionen 1975/76:38 om ändring i kyrkolagen

1975/76:24 med anledning av propositionen 1975/76:25 med förslag om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 i vad avser kulturändamål m. m.

1975/76:25 med anledning av motion om granskningen av stiftsnämnds förvaltning av kyrklig jord

Trafikutskottets betänkande

1975/76:10 med anledning av propositionen 1975/76:73 om kultur- och fritidsverksamhet inom handelsflottan jämte motion

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta

behandlingen av på föredragningslistan återstående utskottsbetänkanden till morgondagens sammanträde.

§ 9 Om personalförstärkning vid skolor och förskolor i områden med många invandrabarn

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara fru Lantz (vpk) den 27 november anmälda fråga, 1975/76:132, till fru statsrådet Leijon, och anförde:

Fru Lantz har frågat statsrådet Leijon om hon har uppmärksammat behovet av förstärkt satsning på personal vid skolor och förskolor i områden där många invandrabarn finns. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

På skolans område har sedan en följd av år omfattande förstärkningsinsatser gjorts för invandrabarn. I grundskolan finns sålunda särskilda resurser för undervisning i hemspråket, studiehandledning på hemspråket och stödundervisning i svenska. Inom ramen för anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet kan kommuner ansöka om extra resurser bl. a. för åtgärder för invandrabarn.

En arbetsgrupp inom kanslihuset har i höst lagt fram förslag om åtgärder för invandrabarnen i förskola, grundskola och gymnasieskola. Förslaget remissbehandlas f. n. Gruppen har funnit att kostnaderna för extra insatser för invandrabarn i grundskolan läsåret 1974/75 uppgick till ca 90 milj. kr. Därtill kommer ca 3,5 milj. kr. från anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet. Regeringen har i tilläggsbudget I föreslagit att detta anslag höjs från 30 till 39 milj. kr., varvid ytterligare insatser bör komma invandrabarnen till del.

Behovet av förstärkta insatser för invandrabarn har sålunda i hög grad uppmärksamrats av regeringen.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Man kan konstatera att invandrarfamiljer är koncentrerade till vissa kommuner och till vissa kommundelar. Ofta bor invandrarerna i föga attraktiva områden både i etniskt och socialt avseende. Områdena uppvisar en socioekonomisk och åldersmässig segregation. Det är snabbt uppbyggda områden med många unga familjer och många ensamstående försörjare. Människorna har inte själva valt att bo i dessa områden utan har mer eller mindre tvingats bosätta sig där.

I dessa områden uppstår en massiv problematik, och för att avhjälpa ett sådant bostadsområdes brister krävs insatser på skilda samhällssektorer. Det behövs en annan typ av samhällsplanering, en annorlunda inriktad bostadspolitik, en annan lokalisering av arbetsplatserna. Ökade insatser på barnomsorgens område måste göras. För närvarande förstärks i all välmening segregationen vid daghemmen, därför att invandrabarnen i dessa områden av naturliga skäl prioriteras vid fördelning av platserna;

Nr 39

Tisdagen den
9 december 1975

Om personalförstärkning vid skolor och förskolor i områden med många invandrabarn

Tisdagen den
9 december 1975

*Om personalför-
stärkning vid skolor
och förskolor i
områden med
många invandrar-
barn*

just dessa barn har s. k. särskilda behov av kommunal barnomsorg. Det blir med andra ord en anhopning av barn med särskilda behov på daghemmen i dessa områden, och därmed försvåras försöken till integrering. Fler daghem måste alltså byggas.

Även utbildningspolitiskt krävs särskilda åtgärder i dessa områden. I västra Flemingsberg i Huddinge är 80 % av lågstadiebarnen invandrarbarn. Det är förstås en mycket svår situation både för kommunen, för skolpersonalen och inte minst för invandrarbarnen. Det fattas lärare. Hur rekryteras för övrigt lärare till kurdiska, assyriska och serbokroatiska barn? Och hur får dessa barn sin hemspråksträning, som är så viktig, ordnad? Hur skall tillgången på läromedel för dessa barn klaras?

Skolöverstyrelsen utfärdar inga normer i fråga om lokalbehov för invandrarbarn. Det är självklart att stora grupper som det här är fråga om ställer krav på speciella utrymmen i skolan. Skolorna är byggda för svenska barns behov och inte för invandrarbarns behov.

Det skulle vara intressant att höra vad statsrådet har att föreslå av konkreta lösningar. Det är inte bara invandrarbarnen själva som blir missgynnade när 80 % av lågstadiebarnen är invandrarbarn utan även de svenska barnen får naturligtvis problem.

Det ankommer inte på kommuner att säga nej till invandrare, och det vore i allra högsta grad olyckligt om så skedde, men kommunerna måste få hjälp och stöd i skilda avseenden från statsmakten för att klara av de problem som följer på en stark ström av invandrare till en kommun.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Som jag sade i mitt svar har jag bett en arbetsgrupp inom kanslihuset gå igenom invandrarundervisningen för barn i förskola, grundskola, och gymnasieskola. Vi har fått förslagen från arbetsgruppen, och de remissbehandlas nu. Fru Lantz får alltså lugna sig tills detta arbete är slutfört och vi kommer tillbaka till riksdagen med förslag.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Frågan hur kommunerna skall klara invandrarproblemen är inte i första hand en utbildningspolitisk fråga utan än mer en bostadspolitisk, socialpolitisk och invandrapolitisk fråga. Jag hade också ställt frågan till det statsråd som kommit att handha invandrarfrågor, för att få en mera allsidig belysning av problematiken. Det som fru Hjelm-Wallén här har redovisat är givetvis välkomna åtgärder, men det behövs också helt andra åtgärder, och det har jag försökt påvisa här i debatten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10 Om visst skolkonsertprogramms förenlighet med kravet på objektivitet i skolundervisningen

Nr 39

Tisdagen den
9 december 1975

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara herr Strindbergs (m) den 4 december anmälda fråga, 1975/76:140, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Strindberg har frågat utbildningsministern om han anser att Rikskonserters skolkonsertturné "Kåkvisor" står i överensstämmelse med de krav på objektivitet som man har rätt att ställa på undervisningen i skolan. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Det ankommer inte på mig att göra uttalanden om enskilda läromedel eller inslag i undervisningen. Enligt läroplanen skall undervisningen vara objektiv, dvs. saklig och allsidig. En absolut objektivitet vid behandlingen av värderingsfrågor är, vilket också framhålls i läroplanen, inte möjlig att uppnå. Även kontroversiella synpunkter och inslag kan föras in i undervisningen, vilka inte behöver uppfattas som sakliga av alla. Kravet på allsidighet blir i sådana sammanhang särskilt aktuellt. Skolan är skyldig att se till att olika uppfattningar balanseras mot varandra, att den ena uppfattningen inte favoriseras framför den andra. Kravet på allsidighet innebär vidare att skolan under de förutsättningar som läroplanen anger skall förhålla sig neutral till det som skildras.

Om visst skolkonsertprogramms förenlighet med kravet på objektivitet i skolundervisningen

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret, men jag måste säga att det är något förvånande. Statsrådet konstaterar att frågan har överlämnats till henne för besvarande, och i nästa mening fastslår statsrådet: "Det ankommer inte på mig att göra uttalanden om enskilda läromedel eller inslag i undervisningen." Får jag fråga statsrådet: På vem ankommer det då? Och skulle jag kunna vänta mig ett svar från den på vilken det ankommer att ge ett besked i denna fråga?

Jag har under mer än femton års arbete i kommunal skolstyrelse och i landstingssammanhang sett mycket vinklat undervisningsmaterial, men det som Rikskonsserter här har gjort sig skyldig till övergår allt vad jag har sett tidigare. Jag utgår från att statsrådet har tagit del av det material som Rikskonsserter turnerar med. Jag har i och för sig ingenting emot texten i dessa "Kåkvisor", för den skildrar naturligtvis det liv som levs inom fängelsets murar, men i övrigt reagerar jag våldsamt mot materialet, och jag är inte ensam om att göra det.

Låt mig hänvisa statsrådet till att det i läroplanen för grundskolan, Lgr 69, står att läsa: "Samspelen mellan skola och samhälle måste vara sådant, att skolan med sitt arbete inte endast utgör en funktion, som svarar mot samhällets aktuella behov, utan också på lång sikt blir en positivt skapande kraft i samhällsutvecklingen."

Jag kan för min del inte anse att Rikskonserters skolkonsertturné "Kåkvisor" kan medverka till att skolan blir en positivt skapande kraft. Tvärtom! I det tryckta häftet med studiematerial om lagar och kriminalvård

Tisdagen den
9 december 1975

*Om tillämpningen
av skolöverstyrel-
sens anvisningar
beträffande
läromedel för
sexual- och
samlevnadsunder-
visningen*

skriver man bl. a. följande: "De klasser som har gemensamma intressen och är starkast är också de som skriver lagarna." Detta anser jag är en närmast upprörande vinkling. Lagarna är – eller vill statsrådet påstå något annat efter ett mer än 40-årigt socialdemokratiskt regerande? – skrivna från den absolut grundläggande uppfattningen om allas likhet inför lagen. De är inte skrivna för klasser med gemensamma intressen.

Låt mig gå vidare i texten. Man gör en jämförelse för att se hur lagarna är skrivna och konstaterar under rubriken "Dessa handlingar är brott säger lagen": Snatteri, misshandel, bedrägeri, utpressning. – Detta är bara några på måfå plockade exempel. Under rubriken "De här handlingarna är reglerade av lagar men anses inte som brott" räknar man upp pris-höjning, företagsvinst, avskrivningar (skattetekniskt fiffel), privat mark-ägande osv. Jag anser att här är vinklingen än mer upprörande. Allt detta är enligt lag godkänt, exempelvis avskrivningar. Det finns inte ens ett frågetecken när man inom parentes skriver "skattetekniskt fiffel".

Om det är någon som borde gripa in mot ett material i skolan av den här arten är det väl utbildningsdepartementet.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag trodde att herr Strindberg som riksdagsman kände till att beslut över enskilda läromedel och olika inslag i undervisningen inte fattas vare sig i departement, regering eller riksdag utan lokalt. Herr Strindberg bör alltså vända sig till den skolstyrelse det rör sig om, den skolledare som har beslutat eller de elever som gemensamt har beslutat att använda ett enskilt läromedel som inslag i undervisningen. Det är inte här i riksdagen som vi skall ta ställning till detta.

Herr STRINDBERG (m):

Herr talman! Jag tycker att jag som enskild riksdagsman är i min fulla rätt att fråga ansvarigt statsråd när jag anser att man ute i kommunerna utnyttjar läromedel som inte på något sätt står i rimlig relation till de krav som vi har rätt att ställa på skolan och dess undervisning. Det är ju ändå med skattepengar som vi finansierar den här verksamheten. Jag skall inte citera herr Hermansson – i varje fall inte ordagrant – men jag tycker att någon ordning får det vara i skolan också.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Om tillämpningen av skolöverstyrelsens anvisningar beträffande läromedel för sexual- och samlevnadsundervisningen

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöi ordet för att besvara herr Westbergs i Ljusdal (fp) den 4 december anmälda fråga, 1975/76:144, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal har frågat utbildningsministern

Tisdagen den
9 december 1975

*Om tillämpningen
av skolöverstyrel-
sens anvisningar
beträffande
läromedel för
sexual- och
samlevnadsunder-
visningen*

vilken åtgärd han anser sig kunna vidta för att skolöverstyrelsens anvisningar beträffande läromedel för sexual- och samlevnadsundervisning tillämpas. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Jag vill först erinra om att beslut om inköp eller förhyrning och användning av läromedel fattas av de lokala skolmyndigheterna. Läromedel i samhällsorienterande ämnen är underkastad objektivitetsgranskning. Granskningen utförs av skolöverstyrelsens läromedelsnämnd. Centrala läromedel i dessa ämnen, vilka inte objektivitetsgranskats eller inte godkänts vid sådan granskning, får inte användas i undervisningen.

Skolöverstyrelsen har enligt sin instruktion både möjlighet och skyldighet att ge upplysningar och råd i olika pedagogiska frågor. Så har t. ex. skett i fråga om den film som nämnts i herr Westbergs fråga.

Jag delar den uppfattning som dåvarande utbildningsministern Ingvar Carlsson gav uttryck för i riksdagen den 16 mars 1972 att "man måste fästa mycket stort avseende vid när skolöverstyrelsen yttrar sig och gör uttalanden i frågor av denna art". Jag vill dock påpeka att anvisningarna är att se som rekommendationer till kommunerna, som ytterst har att besluta i läromedelsfrågor. Det finns ingen anledning för mig att frånga denna princip.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag ber först att få tacka statsrådet Hjelm-Wallén för svaret.

Den fråga jag ställt har vittgående principiella aspekter såväl i vad gäller läromedelsgranskningens innebörd som beträffande elevens rätt till integritet.

Det är inte möjligt att mera ingående diskutera dessa ting inom den tidsram som frågeinstitutet ger. Men på den fråga det närmast gäller – Vilken åtgärd anser sig statsrådet kunna vidta för att skolöverstyrelsens anvisningar tillämpas? – har jag fått ett svar som gör mig förvånad och något bekymrad.

Statsrådet säger: "Jag vill dock påpeka att anvisningarna är att se som rekommendationer till kommunerna, som ytterst har att besluta i läromedelsfrågor." Är det riktigt det? Tidigare i samma svar säger statsrådet: "Centrala läromedel i dessa ämnen, vilka inte objektivitetsgranskats eller inte godkänts vid sådan granskning, får inte användas i undervisningen."

Skolöverstyrelsen har klart sagt ifrån att den här filmen inte duger som undervisningsmedel i skolan och att den är olämplig. Har det inte därmed klart sagts ifrån att den inte är godkänd? Nu säger statsrådet att den inte godkänd, så får den inte användas i undervisningen. Men sedan kommer ändå detta svar på slutet. Jag förstår inte riktigt hur det hänger ihop.

Nu kan statsrådet visserligen säga att det här inte är fråga om ett centralt läromedel. Men vid den tidpunkt då detta uttalande gjordes av

Tisdagen den
9 december 1975

*Om tillämpningen
av skolöverstyrel-
sens anvisningar
beträffande
läromedel för
sexual- och
samlevnadsunder-
visningen*

skolöverstyrelsen hade vi inte den organisation för läromedelsgranskning som vi har i dag. Vid den tidpunkten måste väl skolöverstyrelsens ord väga lika tungt som vad den nämnd säger som nu har att objektivtetsgranska läromedlen för att se efter om dessa följer gällande anvisningar och står i överensstämmelse med skolans mål och riktlinjer. Då har jag svårt att förstå hur man i detta fall har kunnat säga att vi inte kan göra någonting, utan att det är de lokala myndigheterna som skall avgöra detta. Det sägs ju här att ett läromedel skall vara godkänt för att få användas i undervisningen.

Jag frågar därför statsrådet än en gång: Delar statsrådet den meningen att ett läromedel som skolöverstyrelsen förklarat olämpligt inte bör komma till användning inom skolväsendet?

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal måste göra skillnad på vad som är att betrakta som centrala läromedel och inte – det har riksdagen direkt slagit fast. Jag har svårt att se att filmer kan vara centrala läromedel annat än i enstaka fall, och den här filmen är det inte.

Både den här och den förra frågan förvånar mig genom att representanter för partier som i andra sammanhang beskyller socialdemokratin för att centralisera beslutsfattandet ställer krav på att kommuners beslut skall överprövas centralt.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Det är inte fråga om att överpröva centralt utan att följa de bestämmelser som gäller. Det står klart uttryckt att till läromedel hör också bild och film och att centrala läromedel är sådana som täcker en väsentlig del av ämne, ämnesgrupp eller kursmoment. Ingen kan förneka att de här filmerna sammantagna gäller ett kursmoment. Alltså bör de vid tidpunkten i fråga anses vara ett centralt läromedel. Och om de är ett centralt läromedel och skolöverstyrelsen inte har godkänt dem kan de inte få användas, som statsrådet sade. Jag förstår inte varför man skall springa ifrån gällande bestämmelser.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Frågan huruvida en film är centralt läromedel eller inte ankommer det inte på mig att ha någon åsikt om. De besluten har vi överlåtit åt dels institutet för läromedelsinformation, dels nämnden för läromedelsgranskning, och besvärsrätten är här avskuren.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12 Herr andre vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle de två gånger bordlagda ärendena uppföras i följande ordning:

finansutskottets betänkanden nr 16, 15, 13 och 14

försvarsutskottets betänkanden nr 14 och 15

socialutskottets betänkande nr 23

civilutskottets betänkanden nr 6 och 7

socialförsäkringsutskottets betänkande nr 19

socialutskottets betänkande nr 24

skatteutskottets betänkanden nr 22, 25 och 26

civilutskottets betänkande nr 5

socialförsäkringsutskottets betänkande nr 18

jordbruksutskottets betänkanden nr 18-22

Nr 39

Tisdagen den
9 december 1975

---

§ 13 Kammaren åtskildes kl. 23.48.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert